

Nr 35

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ökat stöd till vuxenutbildningen; given Stockholms slott den 27 februari 1970.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag ur statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Moberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

Vid den fortsatta reformeringen av vuxenutbildningen är en av de viktigaste frågorna hur man skall nå dem som har kort och bristfällig utbildning. De åtgärder som föreslås i propositionen är led i denna strävan.

I propositionen föreslås bl. a. åtgärder för ökat stöd till det fria och frivilliga bildningsarbetet samt statligt stöd till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet. Vidare föreslås vissa förbättringar av stödet till den kommunala vuxenutbildningen.

I propositionen betonas den viktiga roll som folkbildningen spelar inom vuxenutbildningen. Åtgärder föreslås som medför förbättrade arbetsvillkor för studiecirkelarna. En differentiering av stödet föreslås så att högre bidrag utgår till sådan studieverksamhet som kan medverka till utjämning av utbildningsklyftan. Anslaget till studiecirkelverksamheten föreslås öka med 38 milj. kr. och anslaget till studieförbundens organisationskostnader och pedagogiska verksamhet med 1,5 milj. kr.

Till kommunal vuxenutbildning utgår f. n. statsbidrag för studiehandledning samt studie- och yrkesorientering med högst 13 % av timantalet. Detta bidrag föreslås öka till 25 % på grundskolans högstadium. Bidraget till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet föreslås utgå till kostnader för undervisning, resor och inackordering. Till ersättning för undervisningskostnader föreslås bidrag med 100 % av de faktiskt utgående ersättningarna, dock högst 100 kr. per elevvecka. Till kostnader för deltagares resor och inackordering föreslås ersättning utgå med hälften av de faktiska kostnaderna. Statsbidrag skall kunna utgå till central kurs som omfattar minst en vecka.

*Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 27 februari
1970.*

Närvarande:

Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, LÖFBERG, LIDBOM.

Statsrådet Moberg anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter frågan angående *ökat stöd till vuxenutbildningen* och anför.

I årets statsverksproposition (bil. 10 s. 408, 412) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1970/71 beräkna

- a) till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* ett förslagsanslag av 98 000 000 kr.,
- b) till *Bidrag till studiecirkelverksamhet* ett förslagsanslag av 98 000 000 kr.,
- c) till *Bidrag till studieförbund* ett anslag av 8 400 000 kr.,
- d) till *Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet* ett förslagsanslag av 2 500 000 kr.

Jag anhåller att nu få anmäla dessa frågor.

1. Inledning

1967 års riksdag fattade — på grundval av gymnasieutredningens betänkande Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965: 60) och yrkesutbildningsberedningens betänkande Yrkesutbildningen (SOU 1966: 3) — beslut om ett utvidgat samhälleligt ansvar på vuxenutbildningsområdet (prop. 1967: 85, SU 117, 129, 2 LU 45, rskr 277, 290). I samband härmed tillsattes kommittén för television och radio i utbildningen (TRU). Folkhögskolans lärarutredning lade år 1967 fram betänkandet Lärarutbildning för folkhögskolan (SOU 1967: 47), vilket blev föremål för beslut vid 1969 års riksdag (prop. 1969: 52, SU 112, rskr 290). På grundval av en departementspromemoria (Stencil U 1968: 6) fattades vid samma riksdag vissa beslut om studiestödet för vuxna (prop. 1969: 16, SU 51, 2 LU 38, rskr 192, 213).

I prop. 1967: 85 framhöll dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet att de framlagda förslagen endast utgjorde ett första steg på vuxenutbildningens område. Nu föreligger mot bakgrund bl. a. av erfarenheterna av 1967 års reform förslag som aktualiserar ytterligare insatser för vuxenutbildningen.

Skolöverstyrelsen har i sina anslagsframställningar för budgetåret 1970/71 föreslagit en stark förbättring av bidragen till studiecirkelverksamhet och studieförbund.

I en inom utbildningsdepartementet upprättad promemoria (Stencil U 1969: 4) föreslås ett system med statsbidrag till löntagarorganisationernas utbildning. Efter remiss har yttranden över promemorian avgivits av riksrevisionsverket, universitetskanslersämbetet, skolöverstyrelsen samt arbetsmarknadsstyrelsen. Vidare har yttranden avgivits av Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges arbetsledareförbund (SALF), Sveriges arbetares centralorganisation (SAC), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Riksförbundet landsbygdens folk (RLF) samt Kooperativa förbundet (KF). Folkbildningsförbundet, som avstått från att inge ett för samtliga medlemsorganisationer gemensamt yttrande, har överlämnat särskilda yttranden från Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Studieförbundet Medborgarskolan, Studieförbundet Vuxenskolan samt Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV).

LO och ABF har vidare hemställt om medel för anordnande av en försöksverksamhet med utbildning för grupper med kort grundutbildning. Över detta förslag har yttranden inhämtats från skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen samt kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX). Skrivelser i detta ärende har inkommit från SAF och TBV.

Lärarnas riksförbund har i en skrivelse framlagt vissa förslag på vuxenutbildningens område.

Jag har ansett det angeläget — mot bakgrund av 1969 års riksdags uttalande (SU 46, rskr 137) — att ge en mer samlad redovisning av nuvarande studie- och

utbildningsmöjligheter för vuxna, erfarenheter av 1967 års reform och den aktuella debatten kring dessa frågor. Jag återkommer i det följande till den fortsatta utvecklingen inom vuxenutbildningssektorn.

Den följande redogörelsen har gjorts starkt förkortad. I fråga om många av de framlagda förslagen erfordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull lämnas emellertid för vissa av dessa förslag en kortfattad redovisning.

2. Nuvarande utbildningsvägar för vuxna

I prop. 1967: 85 angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m. gavs en översikt av de studie- och utbildningsmöjligheter som då stod till de vuxnas förfogande. Med hänsyn till den snabba utveckling som ägt rum inom vuxenutbildningen har jag funnit det ändamålsenligt att även i denna proposition göra en motsvarande redovisning.

2.1 Kommunal vuxenutbildning

Inom den kommunala vuxenutbildningen anordnas undervisning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet (ämneskurser) och yrkesskolan (yrkesskolkurser). Den kommunala utbildningen får dessutom omfatta särskilda yrkesskolkurser och yrkesskolkurser i form av studiecirkclar. Utbildningen anordnas huvudsakligen som deltidundervisning. Eleven kan välja att antingen läsa enstaka ämnen eller för fullständig kompetens i den aktuella skolformen. Undervisningen är organiserad som koncentrationsläsning, vilket innebär att eleven endast läser ett eller två—tre ämnen samtidigt. På två orter — Stockholm och Lund — anordnas även heltidsundervisning för vuxna.

Särskild skolenhet för ämneskurser får inrättas om ämneskurserna beräknas varaktigt motsvara minst 16 poäng, varvid en poäng beräknas för varje påbörjat 550-tal lektioner. Vid sådan skolenhet skall finnas en ordinarie tjänst som rektor och i vissa fall en ordinarie tjänst som studierektor. I de fall vuxenutbildningen är förlagd till skolenhet för ungdomsutbildning skall finnas en arvodestjänst som studierektor för ämneskurserna.

1967 års reform har medfört en kraftig expansion av den kommunala vuxenutbildningen. Läsåret 1967/68 fanns kvällsgymnasier i ca 30 kommuner medan läsåret 1969/70 ca 240 kommuner anordnar vuxenutbildning. Gymnasieutbildning på icke-gymnasieort har på grund av särskilda skäl medgivits på tolv orter.

Omkring 12 000 elever deltog läsåret 1968/69 i ämneskurser på grundskolans högstadium och ca 26 000 i ämneskurser på gymnasiet och fackskolan. Särskilda skolenheter för vuxenutbildning finns i åtta städer, nämligen Gävle, Göteborg, Malmö, Norrköping, Stockholm (fyra enheter), Uppsala, Västerås och Örebro.

I kommunala och enskilda yrkesskolkurser deltog ca 82 000 (bruttoantal) elever

läsåret 1968/69 fördelade på: serviceyrken inklusive huslig utbildning 27 000, kontor och handel 25 500, industri och hantverk 15 000, teknisk utbildning 11 200, vårdirken 2 000 och övriga områden 1 300. Höstterminen 1968 fanns 8 332 elever i tekniska aftonskolor. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968 bör skolöverstyrelsen verka för avveckling av denna skolform, dock under förutsättning att jämförbara alternativ skapas inom den kommunala vuxenutbildningen.

Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för löner till lärare och skolledare. Bestämmelser om utbildningen har meddelats i stadgan (1967: 452) för gymnasial vuxenutbildning (ändrad senast 1969: 600).

De största ämnena, dvs. de som läses av det största antalet studerande, är i tur och ordning: engelska, matematik, svenska, samhällskunskap, företagsekonomi och historia. Vid yrkesskolkurserna ges utbildning för de flesta yrken inom industri, hantverk, handel och kontor liksom för vårdirkena. I enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968 (ändrat den 19 april 1968) har en gränsdragning skett mellan yrkesskolans deltidskurser och studieförbundens kurser. Som en följd härav har vissa kurser i t. ex. språk och konsthantverk överförts till studieförbunden.

2.2 Statlig vuxenutbildning

Vid de statliga skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand meddelas utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium. Undervisningen är en kombination av brevskolstudier och undervisning vid resp. skola, s. k. varvad undervisning. Fr. o. m. vårterminen 1968 anordnas vid norrköpingsskolan även undervisning enbart per korrespondens, vilken i likhet med den varvade undervisningen är helt kostnadsfri. Läsåret 1969/70 beräknas elevantalet i den varvade undervisningen uppgå till ca 5 600 vid de båda skolorna. Staten svarar för personalkostnader, utgifter för de studerandes studiematerial och därtöver för bl. a. viss utrustning och undervisningsmaterial.

Bestämmelserna om den statliga vuxenutbildningen har meddelats i stadgan (1967: 452) för gymnasial vuxenutbildning (ändrad senast 1969: 600).

2.3 Folkhögskola

Statsbidrag utgår till 105 folkhögskolor och till ett tiotal filialer till dessa. Dessa folkhögskolor kan med hänsyn till huvudmannaskapet indelas i tre grupper, landstingskolor, stödföreningsskolor och rörelseskolor. Stödföreningsskolorna får vanligen betydande landstingsbidrag och landstingen är representerade i skolornas styrelser. Rörelseskolorna utgör ingen homogen grupp. Den folkrörelse som är huvudman är starkt representerad i dessa skolors styrelser. Det är dock vanligt att plats i styrelsen ges åt representant för landstinget och för den kommun där folkhögskolan är belägen.

Målet för folkhögskolans verksamhet är att meddela allmän medborgerlig utbildning, ofta med inriktning mot ett visst intresseområde. Under senare år har en ökande andel av folkhögskolans elever sökt sig dit för att få vidareutbildning av

allmänt slag som en grund för fortsatt utbildning. Några folkhögskolor har speciallinjer som i vissa fall ger direkt yrkesutbildning. Det finns speciallinjer för estetiska ämnen (musik, teater, konst) samt linjer för massmediautbildning och u-landsfrågor. Utbildning av ungdomsledare, studieledare och föreningsledare m. m. sker också vid speciallinjer. Flera folkhögskolor har vidare givit sådan undervisning som direkt förbereder eleverna för inträde i socialhögskolor.

Tre olika slags kurser får enligt folkhögskolestadgan (1958: 478, ändrad senast 1969: 599) ordnas vid folkhögskolan, nämligen vinterkurs, sommarkurs och ämneskurs. Vinterkursen, som är den i fråga om elevantalet dominerande kurstypen, omfattar 22—30 veckor. Sommarkurs skall omfatta minst 13 veckor. Ämneskurs skall omfatta minst en vecka. Vinterkurserna kan ingå i en utbildning om två ofta tre årskurser. Arbetsåret 1969/70 hade 83 skolor tre årskurser. Läsåret 1969/70 beräknas antalet elever vid vinterkurserna uppgå till drygt 13 500.

För folkhögskolorna finns ingen centralt fastställd läroplan. Varje skola får inom de gränser folkhögskolestadgan anger själv utforma sitt program. Endast ämnet musik är obligatoriskt i alla årskurser. I övrigt föreskriver stadgan obligatoriska ämnen bara i den första årskursen. Dessa är svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, kemi och biologi med hälsolära. Under senare år har försök gjorts med att slopa årskursindelningen och i stället använda nivå- och stoffgruppering. Genom kungörelsen (1966: 24) om grundskolans kompetensvärde m. m. har folkhögskolans kompetensvärde i viss utsträckning definierats. Folkhögskolekurserna kan under vissa betingelser jämföras med grundskolans högstadium eller fackskola. I vissa fall ger folkhögskolestudier möjlighet till studier vid universitet eller högskola.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1966: 758) om statsbidrag till driftkostnader för folkhögskolor (ändrad senast 1968: 647) till kostnader för löner m. m. åt lärare och skolledare med 100 % av de faktiska kostnaderna, till kostnader för viss annan personal samt till pedagogisk utrustning m. m. Efter skolöverstyrelsens prövning i varje särskilt fall kan även utgå bidrag till personlig assistens åt handikappade elever vid folkhögskolor. Vidare utgår statsbidrag till dyrare pedagogisk utrustning och för sanering av folkhögskolornas ekonomi och till byggnadsarbeten vid folkhögskolor.

Vid lärarhögskolan i Linköping anordnas fr. o. m. vårterminen 1970 en särskild praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer av lärare för folkhögskolan. Till utbildningen kan antas dels den som avlagt filosofie kandidatexamen dels den som på annat sätt, t. ex. genom aktivt arbete inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, anses ha förutsättningar att genomgå utbildningen. Intagningskapaciteten för denna särskilda utbildning är 30 studerande per termin.

2.4 Studieförbund

Det finns i dag tolv av staten godkända studieförbund, av vilka de flesta har anknytning till någon folkrörelse. Studieförbunden bedriver en omfattande studie-

cirkelverksamhet. För att statsbidrag skall utgå till en studiecirkel krävs bl. a. att den har lägst fem och högst tjugu deltagare, att den omfattar minst tjugu studietimmar, fördelade på minst tio studieveckor. Ledare för studiecirkel skall godkännas av studieförbund. Vissa undantag från dessa bestämmelser är möjliga.

Läsåret 1968/69 uppgick antalet statsbidragsberättigade studiecirkel till ca 136 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,3 milj. Av samtliga cirkel behandlade omkring 17 % ämnet musik, 21 % språk och 17 % litteratur, konsthantverk, teater och film. Omkring 17 % cirkel anordnades i ekonomiska ämnen och 10 % i samhällsvetenskapliga ämnen. Ca 8 % återfanns i gruppen religion, filosofi och psykologi.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1963:463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (ändrad senast 1968:298) med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst 20 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 15 kr. avse ledararvode. Dessutom utgår visst statsbidrag för administration och pedagogisk verksamhet. Kommuner och landsting ger ofta bidrag till studieförbundens lokalavdelningar och regionala organ.

En särskild studieform utgör universitetscirkelarna. En sådan cirkel skall omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster. I fråga om deltagarantalet gäller samma villkor som för allmän studiecirkel. Ledaren för en universitetscirkel skall ha kompetens för undervisning vid universitet. Statsbidrag utgår med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 75 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 60 kr. utgå till ledararvode. Vidare utgår bidrag med 75 % av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren.

2.5 Kurser i radio och television

Våren 1967 tillsattes kommittén för television och radio i utbildningen (TRU). En av kommitténs huvuduppgifter är att bedriva försöksverksamhet med eterförmedlad vuxenutbildning.

Höstterminen 1968 startade i radio och television de första kurserna som TRU producerat — en kurs i engelska och en i företagsekonomi. Båda kurserna är på gymnasienivå. Vidare har kurser börjat i ämnena matematik, socialkunskap och psykologi. Sändningstiden för TRU-programmen i radio och television uppgår vårterminen 1970 till ca 18 timmar i veckan. Kungl. Maj:t har genom beslut den 19 september 1969 fastställt produktionsplan för TRU för budgetåret 1969/70. Flera nya kurser bl. a. i u-landskunskap, arbetsmarknadskunskap, familjekunskap kommer härigenom att framställas för utsändning via etermedierna.

Avsikten med TRU-programmen är att de vuxna skall kunna följa dem individuellt och själva arbeta med det kursmaterial som framställs till programmen. TRU samarbetar dock även med övriga kursanordnare av vuxenutbildning.

Inom bl. a. den kommunala vuxenutbildningen ges möjlighet att delta i lärarledd undervisning i anslutning till TRU-kurserna. Samverkan förekommer också med

studieförbunden, som anordnar studiecirklar i anslutning till programmen. Vidare förekommer samverkan med korrespondensinstitut och den som vill kan sända in svarsuppgifter och få dem rättade.

Sveriges Radio producerar sedan många år tillbaka kurser för vuxna, t. ex. i språk. Under senare år har även sänts kurser i svenska för invandrare.

2.6 Arbetsmarknadsutbildning

Arbetsmarknadsutbildning är beteckningen på utbildning som beviljas på sysselsättningspolitiska grunder. Berättigade till arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag är personer som är arbetslösa, hotade av arbetslöshet eller som är svårplacerade på arbetsmarknaden. Vederbörande skall ha fyllt 21 år (fr. o. m. 1 juli 1970 sänks den generella åldersgränsen till 20 år) och vara sökande vid arbetsförmedlingen. Från denna 21-årsregel görs dock undantag för bl. a. ensamstående mödrar, handikappade och flyktingar. Arbetslöshetskravet gäller ej den s. k. bristyrkesutbildningen. Denna ger utbildning i yrken, inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft.

De vanligaste formerna av arbetsmarknadsutbildning är omskolningskurser, som ger grundläggande utbildning för ett nytt yrke, fortbildningskurser, vilka ger utbildning inom det egna yrkesområdet samt nybörjarkurser för ungdom. Vidare anordnas reaktiveringskurser för personer som tidigare varit yrkesverksamma och vill återuppta förvärvsarbetet. Kursernas längd varierar från några veckor upp till två år. Under budgetåret 1968/69 gavs omkring 50 % av utbildningen i form av särskilda kurser anordnade av skolöverstyrelsen. Ungefär 25 % av kursdeltagarna fick sin utbildning inom det allmänna skolväsendet. För 10—15 % gavs utbildning inom något företag.

Arbetsmarknadsutbildningens omfattning har under de senaste tio åren nästan tudubblats. Budgetåret 1959/60 deltog ca 11 000 personer i arbetsmarknadsutbildningen medan den innevarande budgetår beräknas komma att omfatta ca 95 000.

Höstterminen 1969 inleddes en försöksverksamhet med allmänna ämnen i kurser inom industri och hantverk. Försöksverksamheten är avsedd att omfatta ämnena matematik, fysik, kemi, svenska, engelska och samhällskunskap. Syftet är att ge kursdeltagarna, som i allmänhet har förkunskaper endast motsvarande sex-sjuårig folkskola, en kompletterande allmän utbildning.

2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning

Under senare år har personer utan formell behörighet givits ökade möjligheter till eftergymnasiala studier. På grundval av förslag från kompetensutredningen har Kungl. Maj:t i kungörelsen (1969: 68) om vidgat tillträde till högre utbildning meddelat bestämmelser om försöksverksamhet med vidgat tillträde till grundlägg-

gande utbildning inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Behörig att inskrivas vid universitet är enligt dessa bestämmelser den som fyller 25 år senast under det år han begär inskrivning och som varit yrkesverksam under minst fem år eller på annat sätt förvärvat motsvarande erfarenhet. Den studerande skall uppfylla de krav på förkunskaper som oundgängligen fordras för att han skall kunna tillgodogöra sig utbildningen. Försöksverksamheten omfattar studier för sammanlagt 60 poäng, varav högst 40 poäng inom ett och samma ämnesområde.

En annan möjlighet för vuxenstuderande av olika kategorier utan formell behörighet utgör den försöksverksamhet med yrkesinriktade kurser vid universiteten som påbörjades läsåret 1969/70 bl. a. i arbetsmarknadsteknik. Under läsåret 1970/71 skall utbildning ges i första hand i administrativ teknik, arbetsmarknadsteknik med personaladministration, informationsteknik, miljövärd, museiteknik och u-landsfrågor med biståndsteknik.

Med beteckningen »extern universitetsutbildning» avses den kursverksamhet som bedrivs i anknytning till universitet och högskolor men utanför dess reguljära administration. Den externa universitetsutbildningen kan indelas i följande grupper.

Decentraliserad universitetsutbildning anordnas utanför orter med universitet eller universitetsfilial inom ett begränsat antal ämnesområden. Utbildningen avser i regel grundkurser om 20 poäng men även kurser om 40 poäng förekommer. Kursanordnare är de lokala skolstyrelserna och universitetskanslersämbetet är central myndighet.

Statsbidragsberättigade universitetscirkclar anordnas av studieförbunden. Universitetscirkclar kan indelas i två undergrupper, nämligen cirkclar som ansluter till gällande studieplaner vid universitet eller högskolor och cirkclar som har en friare upplägning.

Universitetsutbildning per korrespondens arrangeras av korrespondensinstituten Hermods och Brevskolan. Flertalet av Hermods' kurser avser 20-poängskurser men i några ämnen ges även 40-poängskurser. Brevskolans kurser följer socialhögskolans studieplaner för den samhällsvetenskapliga grundkursen.

Den externa universitetsutbildningen är kartlagd av en arbetsgrupp (SAMSUS), som i oktober 1969 presenterade sin rapport (UKÄ:s skriftserie nr 9). Från denna rapport är bl. a. följande tabell hämtad.

Antal kurser, deltagare och timmar för skilda typer av extern universitetsutbildning höstterminen 1967

Typ	Antal kurser	Deltagare	Timmar (approx.)
Decentraliserad universitetsutbildning	27	655	4 900
Universitetscirkclar »studieplansbundna»	279	4 810	29 400
Universitetscirkclar »fria»	172	2 521	13 500
Totalt	478	7 986	47 800

SAMSUS:s undersökning som avser förhållandena under höstterminen 1967 visar även att fyra studieförbund, Tjänstemännens bildningsförbund (TBV), Folkuniversitetet (FU), Arbetarnas bildningsförbund (ABF) och Svenska kyrkans studieförbund, svarar för ca 90 % av den inom folkbildningsorganisationerna bedrivna externa universitetsutbildningen. Den mest omfattande verksamheten har TBV med 48 % av cirkelantalet, 51 % av deltagarantalet och 51 % av antalet timmar.

SAMSUS:s kartläggning visar även att hälften av den decentraliserade universitetsutbildningen och de studieplansbundna universitetscirkulärens faller inom det samhällsvetenskapliga området. Det näst största området är ämnena inom den historisk-filosofiska sektionen som svarar för ca en femtedel av dessa två grupper. Därefter kommer de språkvetenskapliga ämnena som svarar för en dryg tiondel av verksamheten. Ungefär en tiondel av kurserna ligger på tvåbetygsnivå, resten på ettbetygsnivå, varav ca 15 % är delstudiekurser. De flesta tvåbetygskurserna ges inom det historisk-filosofiska och det samhällsvetenskapliga området.

2.8 Korrespondensundervisning

Korrespondensinstitutet har ett stort sortiment av korrespondenskurser avpassade såväl efter skolväsendets som efter mer specifika behov. Eleven läser i regel endast själva brevkursen men kan vid kursens slut genomgå en preparandkurs.

Hermods har i dag ca 200 000 »aktiva» elever och ca 72 000 nyanmälningar per år. Dess korrespondensundervisning utnyttjas inom en mängd olika områden.

Till Brevskolans kurser anmäler sig ca 50 000 personer per år. Brevskolan ägs av ett stort antal folkrörelser. Även Brevskolans korrespondensundervisning utnyttjas inom en mängd olika områden.

Lantbrukets korrespondensskola (LTK) har kurser på jordbrukets område med ca 15 000 kursanmälningar per år.

Försvarets brevskola meddelar till befäl på aktiv stat och i reserven m. fl. korrespondensundervisning i militära ämnen, totalförsvars-, samhälls- och utrikespolitiska frågor m. m.

2.9 Statens, kommunernas och landstingens interna utbildningsverksamhet

Inom den statliga förvaltningen och de statliga affärsverken drivs fortbildnings- och vidareutbildningsverksamhet i betydande omfattning. Denna anordnas dels av verken och myndigheterna själva, dels av de tre centrala kursanordnarna statens personalutbildningsnämnd, statskontoret och riksrevisionsverket. Regionalt drivs kursverksamheten av länsstyrelserna.

Svenska kommunförbundet bedriver kursverksamhet för såväl förtroendemän som anställda i kommunerna. För förtroendemän anordnas kurser i anslutning till de olika kommunala organens verksamhetsområden. Kursverksamheten för de anställda gäller både personer i chefsställning och övrig personal. Inom landstings-

sektorn genomförs kurser och konferenser lokalt av landstingen, regionalt av två eller flera landsting i samverkan och centralt av landstingsförbundet. Även organisationer och företag bedriver en omfattande utbildningsverksamhet för medlemmar och anställda. Under avsnittet i det följande angående statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning (4.3) beskrivs bl. a. utbildningsverksamheten inom dessa och vissa andra organisationer.

3. Erfarenheter och synpunkter efter 1967 års beslut

3.1 Innebörden av 1967 års beslut

Riksdagens beslut år 1967 (prop. 85, SU 117, 129, 2LU 45, rskr 277, 290) angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m. gällde såväl vuxenutbildningens organisation som studiefinansieringsfrågor. Reformen innebar dock i första hand ökade möjligheter för den enskilde att erhålla vuxenutbildning.

I propositionen, som låg till grund för riksdagens beslut, framhölls att vuxenutbildning blivit ett samlingsbegrepp som kommit att inbegripa utbildnings- och bildningsverksamhet i många olika former och med skilda mål. Samhällets engagemang har koncentrerats till den arbetsmarknadsinriktade utbildningen, den gymnasiala och förgymnasiala utbildningen samt folkbildningen. Av flera skäl måste dock enligt departementschefen huvudvikten läggas vid arbetsmarknadsutbildningen.

Vid sidan härav finns emellertid också, konstaterades i propositionen, utrymme för en verksamhet som tillgodoser de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter inom ramen för en mer allmänt inriktad bildning eller utbildning enligt ungdomsskolans kursplaner.

1967 års beslut innebar att samhället i framtiden skulle ta på sig ansvaret att i större utsträckning än tidigare förmedla undervisning via radio och television. En särskild kommitté tillkallades genom beslut av Kungl. Maj:t den 24 februari 1967 för att utreda frågan om television och radio i utbildningen samt att leda viss försöksverksamhet.

Vidare skulle utbildningsprogrammet inom den gymnasiala utbildningen omfatta utbildning enligt kursplanerna för grundskolans högstadium, fackskola, gymnasium och yrkesskola. Kommun skulle vara huvudman för lokal vuxenutbildning, som i regel skulle inordnas i skolenheter med ungdomsutbildning. En förstärkning gjordes av den administrativa och pedagogiska ledningen vid sådana enheter. En höjning genomfördes av statens bidrag till den lokala utbildningen så att detta skulle täcka 100 % av kostnaderna för löner till skolläda och lärare.

Vid de riksrekryterande skolorna skall enligt 1967 års beslut även studerande som enbart studerar per korrespondens kunna tas in. Särskilda laborationskurser skall vidare anordnas. I samband med bl. a. utvidgningen av utbildningsprogrammet genomfördes en betydande personalförstärkning vid de båda skolorna i Norrköping och Härnösand.

I propositionen betonades kraftigt den roll som folkbildningens arbete har inom vuxenutbildningen. Åtgärder föreslogs för att åstadkomma en klarare gränsdragning mellan studiecirkel och nuvarande deltidskurser vid yrkesskolorna. En höjning av statsbidraget genomfördes från 15 kr. till 20 kr. per studiecirkeltimme.

I fråga om studiefinansieringen innebar reformen bl. a. en höjning av maximi-beloppet för lån ur allmänna studielånefonden för studerande med försörjningsplikt mot barn och införande av resekostnadsersättning för studerande vid den riksrekryterande vuxenutbildningen.

3.2 Skolöverstyrelsen

Skolöverstyrelsen har i sina anslagsframställningar för budgetåret 1970/71 på grundval av bl. a. uppgifter från länskolnämnder och studieförbund redogjort för vissa erfarenheter av 1967 års vuxenutbildningsreform. Skolöverstyrelsen betonar att det ännu är för tidigt att ge några definitiva omdömen om vuxenutbildningen efter den 1 juli 1968. De synpunkter som refereras är således grundade på endast ca ett års erfarenhet.

Som en följd av 1967 års beslut infördes vissa bestämmelser angående gränsdragningen mellan å ena sidan studieförbundens verksamhet och å andra sidan den kommunala vuxenutbildningen. Skolöverstyrelsen konstaterar att denna gränsdragning inte inneburit några större problem även om vissa mindre justeringar ansetts önskvärda. En av anledningarna till detta är att samarbetet mellan olika anordnare av vuxenutbildning fungerar tillfredsställande i så gott som alla län. Särskilda regionala samarbetsorgan finns i sex län och i ytterligare nio län har representanter för länskolnämnden och studieförbunden haft gemensamma överläggningar om vuxenutbildningen. Vidare har lokala samarbetsorgan (vuxenutbildningsråd) bildats i en rad kommuner men saknas fortfarande på många platser.

Enligt ABF är det första årets erfarenheter positiva. Kommunernas intresse för att stödja studieförbundens vuxenutbildningsverksamhet med stipendier och särskilda anslag kan däremot sägas vara relativt ringa. Den viktigaste anledningen till att verksamheten på detta område inte fått en större omfattning är enligt ABF bristen på ekonomiska resurser. Studieförbundens möjligheter att medverka i vuxenutbildningen är enligt ABF:s uppfattning i hög grad beroende av hur det samhälleliga stödet till folkbildningsarbetet kommer att utvecklas. Även andra studieförbund upplever sina knappa resurser som ett mycket allvarligt hinder i verksamheten.

Även flertalet länskolnämnder poängterar det goda samarbetet som finns mellan de kommunala organen och studieförbunden. *Länskolnämnden i Östergötlands län* anser det riktigt att undervisning som är inriktad mot att vinna viss behörighet bedrivs av de kommunala skolmyndigheterna. Enligt nämnden synes de olika anordnarna ha skilda verksamhetsfält på detta område. Gränsuppdagningsproblemet kan fortfarande uppstå, men de bör kunna lösas i samförstånd om den gemensamma målsättningen är att tillgodose de olika behoven av studier. Nämnden

vill starkt understryka betydelsen av studieförbundens verksamhet och kommer även i fortsättningen att främja en nära samverkan mellan intressenterna på vuxenutbildningens område.

För att en kurs skall få starta inom den kommunala vuxenutbildningen krävs att antalet elever beräknas varaktigt uppgå till tolv. Denna bestämmelse — liksom bestämmelsen om att elev måste ha fyllt 18 år — är enligt många kommuner och länskolnämnder hinder för en ökad verksamhet, framför allt i landsbygdskommuner. Enligt *länskolnämnden i Kronobergs län* är åldersgränsen ofta ett hinder för att en kurs skall kunna anordnas. Ämneskurserna har i detta län inte fått önskad spridning. Kurserna på gymnasieorterna har ej varit attraktiva för människor boende mer än en mil från kursorten, varför vissa kommuner i länet infört resebidrag till kursdeltagarna, vilket har underlättat rekryteringen. *Länskolnämnden i Västernorrlands län* hävdar att om vuxenutbildningsreformen skall ha någon reell effekt — för norrländsk glesbygd någon effekt alls — bör bestämmelserna om lägsta elevantal och ålder mjukas upp.

Slutligen framgår av de uppgifter som skolöverstyrelsen redovisat att det fortfarande saknas vuxenutbildningsråd i många kommuner och att informationen om vilka utbildningsmöjligheter som står till buds för den vuxne bör intensifieras.

3.3 Allmän debatt

Under de senaste åren har det ägt rum en livlig debatt kring vuxenutbildningsfrågorna. Speciellt intresse har ägnats dem, som har en mycket kort och bristfällig utbildning och för vilka spärrar av ekonomisk, geografisk, social, socialpsykologisk natur försvårar deltagande i och genomförande av studierna. Vidare har tanken på återkommande utbildning tagits upp av i första hand 1968 års utbildningsutredning (U 68).

De internationella samarbetsorganisationerna har likaså ägnat vuxenutbildningsfrågorna en allt större uppmärksamhet. Som ett exempel kan nämnas att nästa europeiska undervisningsministermöte skall behandla frågan om återkommande utbildning. Här skall jag inte göra någon utförlig beskrivning av hela vuxenutbildningsdebatten utan bara belysa några centrala frågeställningar inom området.

3.3.1 Vuxenutbildningens uppgifter

Gemensamt för många debattinlägg är att man kraftigt betonar att en utbildningspolitik för jämlikhet i hög grad måste gälla de vuxnas utbildning. Det mest påtagliga skälet för detta är att den väsentligt förbättrade ungdomsutbildningen har lett till en utbildningsklyfta mellan de unga och de vuxna.

I rapporten från det socialdemokratiska partiets och LO:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor framhålls att jämlikhetsskäl talar för att även de som har fått en fullvärdig ungdomsutbildning får möjlighet att komplettera sin utbildning med återkommande perioder av vuxenutbildning och att utbildning i vuxen ålder i framtiden kommer att behövas för alla. Det blir då väsentligt att bygga ut och utforma

denna vuxenutbildning så att den inte skapar nya skillnader inom den vuxna generationen.

Det är enligt jämlikhetsgruppen viktigt att framtidens vuxenutbildning för aktualisering och komplettering av kunskaper och färdigheter utformas så att den kommer att spela samma utjämnande roll för yrkesval, samhällsinflytande och kulturdelaktighet, som ungdomsutbildningen gör i dag. Det räcker inte med att starta sitt yrkes- och samhällsliv med goda förutsättningar efter en god ungdomsutbildning. Alla måste också, menar man i rapporten, få tillfälle att underhålla och förbättra sina kunskaper.

I rapporten från LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildningsfrågor (LOVUX) framhålls att de stora skillnader som i dag råder mellan olika grupper i samhället i fråga om utbildning måste arbetas bort. För detta krävs ökad social medvetenhet från medborgarna och då inte minst från de grupper som är mest missgynnade. Det är dessa som måste ges möjlighet att uttrycka sin mening. Vuxenutbildningen har här enligt LOVUX ytterligare en betydelsefull roll, nämligen att öka medborgarnas sociala medvetenhet och därmed skapa ett större tryck för en utveckling mot ökad jämlikhet och social rättvisa. Det är först då som en opinion mot olikheterna kan uppstå.

Även Lars-Olof Edström tar i sin debattbok *Reformera vuxenundervisningen* nu upp vuxenutbildningens roll att skapa ökad medvetenhet och vilja till förändring. Enligt Edström tenderar det konventionella utbildningsmönstret att bevara och underbygga existerande normer, värderingar och attityder, medan vuxenundervisningen är ett instrument för att genomföra förändringar av samhället. Inte ens många utvecklingsorienterade samhällen har enligt Edström ännu riktigt förstått vilken vital samhällsutveckling en målmedveten vuxenundervisning kan ge.

Som tidigare påpekats anser många att de lågutbildade måste ges prioritet vid reformarbetet. LOVUX menar att vuxenutbildningen måste utformas så att den engagerar de sämst ställda grupperna för vilka många och svåröverkomliga studiehinder existerar. Dessa grupper måste enligt LOVUX således ges de proportionellt största resurserna inom vuxenutbildningen. Även jämlikhetsgruppen anser det viktigt att de sämst ställda ges högsta prioritet vid den fortsatta utbyggnaden av vuxenutbildningen. Att bryta de onda cirkelorna för de socialt och utbildningsmässigt missgynnade — såväl för vuxna som för barn och ungdom — måste hävdar jämlikhetsgruppen vara ett centralt mål för utbildningspolitiken.

3.3.2 Organisation

Vuxenutbildningen i dag utgör inte någon enhetlig organisation utan är uppdelad på ett antal huvudmän. Ansvarsfördelningen och samordningen mellan dessa har från olika utgångspunkter varit föremål för debatt. Från i första hand folkbildningshåll har man under de senaste åren hävdats att folkbildningen missgynnats i fråga om statsbidrag. I en ledare i tidskriften *Fönstret* skrev man förra året att 1967 års vuxenutbildningsreform i huvudsak innebar en prioritering av utbildningsmöjligheterna för sådana vuxna som utbildningsmässigt och kulturellt redan

befinner sig i en förhållandevis sett gynnsam situation. Studieförbunden och den organisationsburna utbildningsverksamheten har här trots mycket begränsade ekonomiska resurser, enligt ledarskribenten, visat sig ha långt större förutsättningar att nå ut och aktivera de grupper i samhället som fått nöja sig med en kort och ofta bristfällig ungdomsutbildning.

I jämlikhetsrapporten framhålls att den av stat och kommun bedrivna vuxenutbildningen måste bli en allt mer väsentlig del av den samhälleliga utbildningsverksamheten. På vuxenutbildningens område spelar emellertid också den folkrörelseanknutna utbildningsverksamheten en central roll. Många vuxna torde lättare kunna fås att delta i de typer av utbildning som folkrörelserna arrangerar. Dessa kurser kan innebära en viktig stimulans till fortsatta studier och skapar också ökade förutsättningar att delta i mer omfattande vuxenutbildningsprogram. Den folkrörelseanknutna vuxenutbildningen bör därför enligt jämlikhetsgruppen ges stöd på jämförbara villkor. Dessutom bör ett särskilt samhälleligt stöd ges till fackliga organisationers utbildning, vilken fyller en mycket viktig funktion inom vuxenutbildningen.

Beträffande administrationen av i första hand den kommunala vuxenutbildningen har många förslag framförts. TCO föreslår i en skrift att en särskild avdelning inrättas inom skolöverstyrelsen för vuxenutbildning samt att vuxenutbildningens organisatoriska tyngdpunkt bör ligga på det regionala planet och sålunda hos länskolnämnderna. Med anknytning till länskolnämnderna bör enligt TCO länsvis inrättas vuxenutbildningsnämnder. Dessa skulle ha uppgiften att följa de speciella vuxenutbildningsfrågorna och att för länskolnämndens räkning bereda vuxenutbildningsärenden. TCO anser att dessa vuxenutbildningsnämnder bör bestå av representanter för länskolnämnder, arbetsgivare och arbetstagare. Dessutom bör länsbildningsförbund och folkhögskolor knytas till vuxenutbildningsnämndernas verksamhet.

Även en arbetsgrupp inom folkpartiet, som utgivit en skrift om vuxenutbildning, anser att det bör finnas vuxenutbildningsråd på regional nivå och dessutom liknande råd på lokal nivå. Som föredragande i de lokala råden bör finnas en särskild vuxenutbildningsledare. Denne bör enligt arbetsgruppen även ha till uppgift att vara studievägledare för de vuxenstudierande inom kommunen och t. ex. kunna ge besked om vilka utbildningsmöjligheter som står till buds, informera om de studiesociala villkoren m. m.

Edström har en något annan uppfattning om den centrala organisationen, nämligen att man bör inrätta ett vuxenutbildningsverk. Till detta verk bör man föra alla samhällets vuxenundervisningsfunktioner, vilket enligt Edström borde medföra att universitetskanslersämbetet avskaffas och dess uppgifter övertas av det nya vuxenundervisningsverket.

3.3.3 Kompetensfrågor

I den allmänna debatten om vuxenutbildningen har från många håll förts fram kravet på att det bör ske en uppmjukning av villkoren för tillträde till högre stu-

dier. Som tidigare påpekats pågår vissa försök med vidgat tillträde till högre studier och kompetensutredningen fortsätter sitt utredningsarbete. LOVUX betonar i sin rapport att det inte är rimligt att de vuxenstuderande som har en annan utbildningsbakgrund än de ungdomsstuderande skall underkastas ungdomsutbildningens nuvarande kompetensregler för att erhålla den utbildning som de har reella förutsättningar för. En vuxenstuderande som t. ex. har behov av universitetsstudier i matematik och fysik skall enligt LOVUX inte behöva inhämta fullständig gymnasiekompetens utan bör endast ha de reella kunskaper som behövs för att kunna följa studiekurserna i resp. ämne vid universitet.

3.3.4 Vuxenpedagogik

Behovet av särskild vuxenpedagogik har ofta påtalats i debatten. I jämlikhetsrapporten påpekas att den pedagogiska uppläggningsen har avgörande betydelse för de vuxna studerandes möjlighet att utnyttja utbildningsmöjligheterna. Lärar- och ledarutbildningen måste därför ägnas stort intresse och ökade resurser måste satsas på denna. Även forsknings- och utvecklingsarbete rörande vuxenutbildningen måste enligt jämlikhetsgruppen ges ökade resurser. Särskilt viktigt är det att forskningsinsatser görs för att klarlägga de faktorer som försvårar deltagande i och genomförande av vuxenutbildning.

Folkpartiets arbetsgrupp anser att ett riksrekryterande vuxenutbildningscentrum bör inrättas i Stockholm. Detta centrum borde bl. a. kunna fungera som forskningsfält om vuxenpedagogiska frågor för Stockholms universitets pedagogiska institution och för lärarhögskolan i Stockholm.

Edström betraktar denna problematik i ett globalt perspektiv och hävdar att de utbildningsproblem vi skall lösa till sin karaktär är internationella och måste angripas utifrån internationella utgångspunkter. U-länderna har inte råd att på samma sätt som vi forska, experimentera och kanske göra dyrbara misstag. Vi kan genom vad vi gör här — fortsätter Edström — genom att formulera våra problem i termer som är meningsfulla också utanför Europa och USA inte bara förbättra och utveckla vår egen vuxenutbildning utan också samtidigt göra andra, för tillfället mindre lyckligt lottade samhällen en tjänst. Utvecklingssamarbete betyder inte bara att man skickar gåvor, krediter eller personal till ett underutvecklat land. Sverige har redan enligt Edström ett internationellt ansvar för vuxenundervisningens utveckling, eftersom vi hör till de länder där undervisningen av vuxna betytt och betyder mest och eftersom vi har betydande, ibland unika erfarenheter av vuxenundervisning. Det är nu nödvändigt att kritiskt granska våra vuxenundervisningsformer, pröva och experimentera med sikte på framtiden.

3.3.5 Återkommande utbildning

U 68 har i skriften Högre utbildning, funktion och struktur behandlat frågan om återkommande utbildning. I skriften framhålls att karaktäristiskt för ett system med återkommande utbildning är att det för den enskilde inte sker en slutlig över-

gång från ett utbildningsskede till yrkesverksamhet. Man kan dock anta att utbildningen under överskådlig tid har sin största omfattning under ungdomsåren.

Ett system med återkommande utbildning har många fördelar och torde kunna utgöra ett verksamt medel för att främja jämlikhet i samhället. Det synes t. ex. rimligt att ett växelspel mellan olika mänskliga aktiviteter leder till att dessa uppfattas som i olika avseenden mera jämställda. En annan jämlikhetsaspekt rör förhållandet mellan generationerna. Genom den återkommande utbildningen kan man bidra till att öka kontakterna mellan äldre och yngre och att utjämna skillnaderna i fråga om kunskaper, erfarenheter och värderingar. För den enskilde kan växlingarna mellan studier och förvärvsarbete ha gynnsamma effekter. Motivationen för såväl studier som yrkesverksamhet kan öka liksom möjligheterna att använda fritiden på lämpligt sätt. Vidare får den enskilde möjligheter att stegvis lära känna sina förutsättningar i arbetslivet och att fortlöpande anpassa sina studier efter dessa. Den enskilde förlorar inte heller för alltid de möjligheter som ungdomsutbildningen erbjuder utan kan återgå till studier och följa kurser som är likvärdiga med dem som erbjuds eleverna som kommer direkt från mellanskolan.

Ett system med återkommande utbildning kan dock även motverka en strävan till ökad jämlikhet. Den som av sociala, ekonomiska eller kanske psykiskt konstitutionella skäl inte tar för sig av utbildningsutbudet eller utnyttjar det på ett rationellt sätt, kan snabbt komma efter i utbildningshänseende. Man måste vara medveten om att det ofta kan vara svårt för individen att övervinna de hinder som kan vara förknippade med att på heltid eller deltid återgå till studier.

U 68 påpekar att det är nödvändigt att ägna stor uppmärksamhet åt den enskildes reella möjligheter att tillgodogöra sig ett ökat utbud av vuxenutbildning. Bl. a. måste man uppmärksamma arbetsgivarnas möjligheter att ta emot ungdomar med mellanskoleutbildning och senare låta dem delta i utbildning på heltid eller deltid. Man kan enligt U 68 här jämföra med den rätt till tjänstledighet som redan finns i samband med havandeskap och militärtjänst.

Vad som här har redovisats om återkommande utbildning har gällt hur den påverkar den enskilde individen. Utbildningsmålen kan också utformas så att de avser samhället. Perioder av återkommande utbildning, som systematiskt är insprängda i yrkesverksamhet bidrar till förnyelse av samhället i vid mening. Vidare bör det enligt U 68 vara möjligt att i ökad utsträckning sprida kunskaper som möjliggör ett bättre utnyttjande av begränsade naturresurser eller ekonomiska resurser.

I U 68:s skrift påpekas vidare att samhällsekonomiska, företagsekonomiska och individuella mål för den återkommande utbildningen kan stå i motsats till varandra. Från samhällsekonomisk synpunkt kan det vara lämpligt att koncentrera utbildningen till grupper som redan har god utbildning eller till personal inom föränderliga arbetsmarknadssektorer. Det enskilda företaget kan vilja satsa på i första hand vissa nyckelposter, som kan väntas stanna i företaget. För den enskilde kan möjligheterna till en rikare fritid eller befordran inom eller utom företaget vara det väsentliga.

4. Reformförslag på vuxenutbildningens område

4.1 Skolöverstyrelsen

4.1.1 Studiecirklar

I anslagsframställningarna för budgetåret 1970/71 framhåller skolöverstyrelsen att en väsentlig uppgift för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet är att genom ökade kunskaper underlätta den vuxnes anpassning i ett samhälle, som ständigt förändras, att öka förståelsen för och möjligheterna att aktivt delta i förändringarna av detta samhälle och att träna förmågan till självständiga ställningstaganden. Studier med särskild inriktning på samhälls- och kulturfrågor torde enligt överstyrelsen även i framtiden bli folkbildningsarbetets huvuduppgift. Studiecirkeln som arbetsform ger också, vid sidan av kunskapsförmedlingen, värdefull skolning i demokratiska arbetsformer och tänkesätt och kan i hög grad medverka till att bryta ner gränserna mellan olika grupper i samhället. En annan viktig uppgift för dem som arbetar inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet är att medverka till förverkligandet av en kulturell demokrati. Det sker bl. a. genom att studieförbunden på olika sätt följer upp lokala initiativ för att stimulera nya grupper av människor att ta aktiv del i kulturpolitiska frågor och olika former av kulturyttringar.

Förutsättningen för att folkbildningsarbetet med framgång skall kunna genomföra sina uppgifter i vuxenutbildningen är enligt överstyrelsens mening en kraftig uppräknings av bidragen till studieförbundens verksamhet. En sådan höjning bör ge de deltagare som av olika skäl väljer studiecirkeln som utbildningsform möjligheter att genomföra sina studier på i huvudsak samma ekonomiska villkor som erbjuds inom andra sektorer av vuxenutbildningen.

Skolöverstyrelsen föreslår därför att bidraget till studiecirklar görs indexbundet och att bidraget utgår med högst det belopp som utgör timarvode enligt löneklass BT 14 (för budgetåret 1968/69 41 kr.) per studietimme, varav högst 85 % får användas till handledararvode.

Möjligheten att erhålla medverkan av expert eller fackman är av stort värde för många studiecirklar. Detta gäller bl. a. i cirklar där man studerar samhällsfrågor och i cirklar som inte har tillgång till en ämnesexpert som cirkelledare, vilket ofta är fallet speciellt i glesbygder. Överstyrelsen föreslår att statsbidrag till kostnaderna för arvode, resekostnadsersättning och traktamente för expert eller fackman, som medverkar i allmän studiecirkel skall utgå med högst 20 kr., utöver det högsta bidrag som kan utgå till handledararvode i allmän studiecirkel.

Beträffande bidragen till universitetscirklar föreslår överstyrelsen oförändrade bestämmelser i avvaktan på förslag från den av UKÄ tillsatta arbetsgruppen SAMSUS.

Med anledning av att studieförbunden f. n. har stora svårigheter att lösa likviditetsfrågan under den tid som förflyter mellan cirkelverksamhetens avslutning och den slutgiltiga utbetalningen av statsbidrag föreslår överstyrelsen att förskott på bidrag till studiecirkelverksamhet skall kunna utgå med 90 % av det belopp vederbörande studieförbund erhållit närmast föregående redovisningsår. Procentsatsen är nu enligt gällande bestämmelser 75.

Överstyrelsen föreslår vidare att 1 milj. kr. ställs till överstyrelsens förfogande för försöks- och utvecklingsarbete i syfte att utpröva olika kombinationer av cirkelarbete, enskilda studier, intensivkurser i samverkan med folkhögskolor, brevstudier samt eterburen undervisning.

Hur vuxenutbildningsreformen kommer att påverka studiecirkelverksamhetens numerära utveckling är ännu för tidigt att med säkerhet uttala sig om. Överstyrelsen gör emellertid den bedömningen att reformen kommer att få en viss dämpande effekt på studiecirkelverksamhetens utbyggnad. I samma riktning verkar den fortsatta översyn av gränsdragningen mellan vad som bör hänföras till statsunderstött folkbildningsarbete och vad som inte kan klassificeras som sådant. Denna översyn genomför överstyrelsen i samråd med studieförbunden. Överstyrelsen har i sina beräkningar utgått ifrån en ökning av den allmänna studiecirkelverksamheten med 3 % medan universitetscirkelverksamheten, som inte direkt berörs av vuxenutbildningsreformen, beräknas öka med 10 %. Överstyrelsen beräknar att ett genomförande av här föreslagna förändringar av bidragen medför ett ökat medelsbehov av 56,5 milj. kr.

4.1.2 Studieförbundens centrala verksamhet

Från budgetåret 1963/64 till budgetåret 1967/68 har antalet studiecirkel ökat med ca 29 % och antalet cirkeldeltagare med ca 28 %. Budgetåret 1963/64 utgjorde organisationsbidraget 18,3 % av studieförbundens organisationskostnader medan bidraget 1967/68 motsvarade 10,4 % av dessa kostnader.

Den redovisade utvecklingen har inneburit snabbt växande administrativa kostnader dels till följd av den ökade verksamheten och dels till följd av att den allmänna kostnadsutvecklingen fört med sig högre kostnader för löner, resor, lokalhyror osv. Studieförbundens resurser för organisation och administration är därför klart otillräckliga i förhållande till verksamhetens omfattning. Det är enligt överstyrelsens mening angeläget att bidraget till studieförbundens organisationskostnader höjs åtminstone till en nivå, som ungefär motsvarar den andel av förbundens kostnader som bidraget utgjorde budgetåret 1963/64. Utöver vad som anförs beträffande kostnadsutvecklingen vill överstyrelsen understryka nödvändigheten av att ekonomiska förutsättningar ges för en tillräckligt god stabilitet i studieförbundens administrationsåtgärder, bl. a. utbildning av instruktörer, granskning av den lokala verksamheten, fullföljande av den omstrukturering av de lokala enheternas organisation som pågår inom flera studieförbund m. m. Överstyrelsen föreslår i enlighet härmed att bidraget till studieförbundens or-

ganisationskostnader höjs med 1,4 milj. kr. till 5 milj. kr.

Det är enligt överstyrelsens mening angeläget att det pedagogiska utvecklingsarbetet för att främja kvaliteten i verksamheten intensifieras i takt med verksamhetens kvantitativa ökning. Detta gäller i särskild grad utbildningen av cirkelledare. Ökade insatser för utbildning av cirkelledare kommer också i stor utsträckning andra sektorer av vuxenutbildningen till del. Överstyrelsen föreslår därför att bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet höjs med 1,4 milj. kr. till 4,5 milj. kr.

För många handikappade är studiecirkeln en särskilt lämplig undervisningsform genom att den innebär studier i en liten grupp där man i hög grad kan anpassa studiemateriel och arbetstakt till deltagarnas förutsättningar. Fortfarande råder det emellertid brist på lämpligt studiemateriel för stora grupper av handikappade. En intensifierad cirkelledarutbildning för denna del av studieförbundens verksamhet är också angelägen. Det är enligt överstyrelsens mening angeläget att studieförbunden ges ekonomiska resurser för fortsatt utvecklingsarbete på detta område. Överstyrelsen föreslår att bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet för handikappade höjs med 100 000 kr. till 300 000 kr. för budgetåret 1970/71.

4.2 Försöksverksamhet med vuxenutbildning

4.2.1 LO:s och ABF:s förslag

LO och ABF har i en skrivelse till utbildningsdepartementet hemställt att 1 290 000 kr. anslås till viss försöksverksamhet med vuxenutbildning.

I skrivelsen framhålls att en reformering av vuxenutbildningen under senare tid kommit att framstå som en av de mest angelägna och brådskande kulturpolitiska uppgifterna i vårt land. Att ett sådant reformarbete i första hand måste syfta till att skapa ökad jämlikhet på utbildningens och kulturlivets område torde det i dag knappast råda några delade meningar om. Erfarenheterna av vuxenutbildningen i de former den hittills bedrivits visar enligt LO och ABF att denna i första hand kommer de yngre och redan relativt välutbildade tillgodo, medan de mycket stora grupper av vuxna som fått en kort och ofta bristfällig ungdomsutbildning av olika anledningar tycks ha begränsade möjligheter att utnyttja de utbildningsresurser som samhället nu ställer till förfogande.

Syftet med försöksverksamheten är enligt LO och ABF att man genom flexibla studieformer och med olika slag av speciella studiesociala och studiestimulerande åtgärder skall försöka att till vuxenutbildningen rekrytera sådana vuxna som har kort och bristfällig ungdomsutbildning och som av sociala, psykologiska eller geografiska skäl nu inte har möjlighet att delta i samhällets vuxenutbildning.

Försöksverksamheten bör enligt framställningen bedrivas på ett tiotal orter. Dessa bör väljas så att de representerar olika slag av näringsliv. Utbildningen bör kon-

centreras till några få, i sammanhanget betydelsefulla ämnen, såsom svenska, matematik, samhällskunskap, engelska och eventuellt också något yrkesämne. För undervisningen i svenska och matematik bör TRU:s program i dessa ämnen kunna användas. Krav på att undervisningen skall följa ungdomsskolans läroplaner bör inte uppställas. Undervisningen bör för varje ämne omfatta ca 60—80 studietimmar och i huvudsak bedrivas i form av studiecirkel. För elevrekryteringen bör enligt LO och ABF anordnas väl förberedd uppsökande verksamhet. Deltagarna i försöksverksamheten bör också få möjlighet till studierådgivning. Som ett led i försöksverksamheten bör vissa studiestimulerande åtgärder sättas in. Resultaten av verksamheten bör sedan bli föremål för en systematisk utvärdering. Försöksverksamheten bör enligt förslaget ledas av en särskild arbetsgrupp.

4.2.2 Remissyttranden

Skolöverstyrelsen, som finner den föreslagna försöksverksamheten intressant och värdefull, betonar betydelsen av att studieteknik ägnas särskild uppmärksamhet vid den planerade utbildningen. Överstyrelsen understryker vidare värdet av att effekten av de föreslagna studiestimulerande åtgärderna undersöks. Av särskilt intresse härvidlag är hur de personliga ekonomiska förutsättningarna påverkar rekrytering och fullföljande av studierna. Utvärderingen bör så långt som möjligt knytas an till andra forskningsprojekt inom vuxenutbildningen och ske i samarbete med vetenskaplig institution.

Beträffande utvärderingen förutsätter skolöverstyrelsen att denna utformas på sådant sätt att försöksverksamheten kan ge så allsidiga erfarenheter som möjligt. Erfarenheterna av försöksverksamheten bör då kunna belysa vissa problem också inom den kommunala vuxenutbildningen och omskolningsverksamheten. Vidare bör medlen till försöksverksamheten i likhet med andra bidrag till vuxenutbildning ställas till skolöverstyrelsens förfogande.

Arbetsmarknadsstyrelsen ser den av ABF och LO föreslagna försöksverksamheten som ett led i strävandena att utjämna utbildningsklyftan. Styrelsen finner valet av ämnena svenska, matematik, samhällskunskap och engelska vara riktigt men ställer sig tveksam till yrkesämnena, bl. a. på grund av svårigheten att finna ämnen som kan vara till nytta för så pass heterogena grupper, som det här troligen blir fråga om. Intresset för fysik inom den kommunala vuxenutbildningen har visat sig stort och då detta ämne dessutom torde kunna betraktas som ett basämne i olika slag av yrkesutbildning föreslår styrelsen att fysik ingår i försöksverksamheten i stället för yrkesämne.

Hos de vuxenstudierande föreligger stort behov inte blott av studierådgivning och studieteknisk rådgivning utan även av yrkesorientering och arbetsmarknadsinriktad vägledning. LO och ABF föreslår studierådgivning såväl i början som i slutet av studierna. Arbetsmarknadsstyrelsen vill beträffande den senare framhålla vikten av att utbildningsplanering för fortsatta studier kombineras med arbetsmarknadsinformation och yrkesvägledning. Yrkes- och arbetsmarknadsorienterande

material bör finnas till kursdeltagarnas förfogande under hela studietiden. Det är angeläget att alla de som av studierna kommer att stimuleras till fortsatt utbildning och yrkesbyte i tid får en realistisk uppfattning såväl om de krav olika yrken ställer som om utvecklingen på arbetsmarknaden.

Svenska kommunförbundet anser att den föreslagna försöksverksamheten bör komma till stånd med hänsyn till målet att ge alla grupper samma möjlighet till grundskolekompetens. I den mån försöksverksamheten förläggs till sådana orter, där man redan bedriver kommunal gymnasial vuxenutbildning bör verksamheterna samordnas så att de väl kompletterar varandra. Sådan samordning torde lämpligast kunna ske genom vuxenutbildningsråden.

Förbundet utgår från att olika former av försök med utvidgad vuxenutbildning bekostas av statsmedel och att några kommunala bidrag utöver det sedvanliga kommunala stödet till folkbildningsorganisationerna inte skall utgå. Förbundet betraktar den föreslagna försöksverksamheten inte som en reformering av nuvarande vuxenutbildning utan som en komplettering av denna. Försöken utesluter inte en fortsatt målmedveten satsning på den kommunala vuxenutbildningen.

Därutöver vill förbundet framhålla att vissa andra aspekter på vuxenutbildningen inte kommit till uttryck i den förevarande framställningen. Som exempel härpå kan nämnas att vuxenutbildningsinsatserna hittills i huvudsak koncentrerats till tätorter medan glesbygdernas bildningsintressen kommit mer i bakgrunden. Ett annat exempel är att de hemarbetande kvinnornas behov av utbildning bör uppmärksammas mer. Även andra grupper kan höra till de eftersatta i det här sammanhanget. Förbundet förutsätter därför att statsmakterna i det pågående utvecklingsarbetet på vuxenutbildningens område ingående följer resultaten av vuxenutbildningsinsatserna i syfte att söka göra alla grupper delaktiga av samhällets utbud. Det kan sålunda vara motiverat med ytterligare vidgad försöksverksamhet från samhällets sida i samarbete med både kommuner och övriga folkbildningsorganisationer. Syftet måste vara att inte bara tillgodose de grupper som avses i den föreliggande framställningen utan även nå andra eftersatta grupper.

SVUX finner det angeläget att den av LO och ABF föreslagna försöksverksamheten kommer till stånd.

Kommittén förmodar, att det kommer att ställa sig utomordentligt kostsamt att uppnå en tillfredsställande rekrytering till vuxenutbildningen om man i form av ett direkt studiesocialt stöd söker undanröja alla ekonomiska hinder för en övergång från förvärvsarbete till studier. En kombination av ett förbättrat direkt studiesocialt stöd, indirekta studiesociala stödåtgärder, varierande och för vuxna särskilt avpassade studieformer samt en uppsökande verksamhet bland dem som är i särskilt behov av vuxenutbildning kan tänkas ge bättre rekryteringseffekter till lägre total kostnad. Försöksverksamheten bör kunna lämna material till belysning av hur en avvägning bör göras härvidlag.

Vidare är av särskilt intresse att man inte avser att låta undervisningen vara helt bunden av ungdomsskolans kursplaner. Enligt kommitténs uppfattning finns det inte minst med hänsyn till önskvärdheten av att åstadkomma en bättre

rekrytering av vuxna till vidareutbildning anledning att vid utformningen av studieplanerna direkt ta sikte på de vuxenstuderandes särskilda behov.

I övrigt förutsätter SVUX att man vid urval av deltagande i försöksverksamheten ej fäster avseende vid organisationstillhörighet samt att man vid urvalet av försöksorter och arbetsplatser där rekrytering skall ske söker tillse att alla grupper av arbetstagare blir representerade under förutsättning av att de är i behov av den typ av utbildning som försöksverksamheten skall omfatta. Detta bör även medföra, att andra studieförbund med fast organisatorisk anknytning till resp. arbetsplatser bör kunna medverka i den lokala försöksverksamheten i syfte att skapa ett allsidigt underlag för den kommande utvärderingen. Motsvarande allsidighet bör eftersträvas vad avser den grupp som skall planera och leda försöksverksamheten. I denna bör även arbetsgivarsidan delta.

SAF anser att arbetsgivarsidan bör bli representerad i den referensgrupp, som enligt förslaget bör följa försöksverksamhetens planering och genomförande. I referensgruppen bör även ingå representanter för andra arbetstagarorganisationer, vilka kan ha medlemmar med bristfällig grundutbildning.

Förslaget innebär från arbetsgivarsynpunkt flera organisatoriska olägenheter. Det torde sålunda inte vara möjligt att på alla arbetsplatser bedriva uppsökande verksamhet under arbetstid. Vid försöksverksamhetens uppläggning måste hänsyn tas till organisatoriska och administrativa svårigheter. Överenskommelse om hur den uppsökande verksamheten skall bedrivas måste enligt SAF givetvis träffas på förhand med företaget. För att ett tillfredsställande resultat skall uppnås bör därför försöksverksamheten bedrivas i nära samråd mellan SAF och LO och ABF samt övriga berörda organ, främst kommittén för studiestöd åt vuxna.

TBV har anhållit att få medverka i den av LO och ABF föreslagna försöksverksamheten samt bli representerade i den försöksledning som skall beredas tillfälle att följa verksamhetens planering och genomförande.

4.3 Förslag om statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning

4.3.1 Utbildningsverksamheten i olika organisationer

4.3.1.1 Inledning

I promemorian redovisas inledningsvis som bakgrund till frågan om statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildningsverksamhet, omfattning, innehåll m. m. i den utbildningsverksamhet som arbetsmarknadens organisationer bedriver.

Redovisningen omfattar förutom LO även TCO, SACO, SALF, SR, SAC, SAF, Sveriges Köpmannaförbund och RLF. Vidare finns uppgifter även för utbildningsverksamheten i KF, ABF och TBV.

4.3.1.2 Syften med organisationernas utbildningsverksamhet

Av promemorian framgår att den studieverksamhet som bedrivs av de fackliga

organisationerna har flera syften. Den vill ge medlemmarna sådana insikter i fackliga och samhällsfrågor, som är nödvändiga för att de skall kunna ta ställning i olika frågor. Studieverksamheten har vidare till uppgift att tillfredsställa det stora behovet av skolning av dem som skall företräda medlemmarna i olika situationer. Sådana förtroendevalda, t. ex. ordförande i verkstadsklubbar eller tjänstemannaklubbar, måste för att fylla sina uppgifter ha betydande kunskaper inom en rad ämnesområden. De skall bl. a. företräda medlemmarna vid förhandlingar med arbetsgivaren, vilket kräver kunskaper om de lagar och avtal, som reglerar förhållandena på arbetsmarknaden, men också insikter i samhälls- och företagsekonomi. På arbetsplatserna finns numera olika och ofta ganska komplicerade system för lönesättning, vilket den facklige förtroendemannen måste vara väl förtrogen med. Denne får också ofta vara ett slags kurator på arbetsplatsen; för detta kan kunskaper i sociallagstiftning vara nödvändiga. Detta gäller inte minst för det ökade inslaget av utländsk arbetskraft.

Av promemorian framgår vidare att om en organisation skall fungera på ett demokratiskt sätt fordras goda insikter hos ledning och medlemmar i föreningskunskap och organisationsfrågor. De kunskaper som ges genom den fackliga skolningen kommer inte bara den fackliga rörelsen till nytta. Den fackliga rörelsens medlemmar är ofta också aktiva i andra folkrörelser och samhällsorgan, varför de förvärvade insikterna även kommer dessa till del.

Från fackligt håll hävdas vidare att den grundläggande betydelse som ett rikt förgrenat organisationsliv har i ett demokratiskt samhälle måste anses innebära att de fackliga organisationernas studieverksamhet medverkar till att stärka och fördjupa demokratin.

I promemorian erinras om att man inom de stora fackliga kollektiven har markerat att de fackliga studierna skall hjälpa förbundens medlemmar att bättre göra en insats i den fackliga verksamheten. Syftet med verksamheten har alltså främst varit att skola medlemmarna till mera aktiva och kunniga deltagare i det fackliga arbetet. Till kurserna har i första hand sökt sig personer, som har haft erfarenhet av fackligt arbete. Detta allmänna mål för verksamheten har framför allt kommit att gälla för förbundens mera allmänna kurser samt för de allmänna mera avancerade kurser, som anordnas av *LO* och *TCO*. Flertalet av dem som i dag deltar i den fackliga studieverksamheten innehar förtroendeuppdrag inom de fackliga organisationerna. De har dessutom nästan alltid någon erfarenhet av studier inom det fria bildningsarbetet.

I promemorian påpekas att när det gäller de mera specialiserade förbundskurserna och *LO*-kurserna dessa givetvis har kommit att i första hand rikta sig till medlemmar med specialintressen. Flertalet deltagare i en företagsnämndskurs är exempelvis ledamöter i företagsnämnder. De som deltar i en arbetarskyddskurs tjänstgör ofta som arbetarskyddsombud osv.

Även om de fackliga organisationerna satsat avsevärda summor på studieverksamheten har denna endast kunnat nå en mindre del av fackförbundens medlemmar. Olika undersökningar visar också att endast en mindre del av de i styrelser,

kommittéer och klubbar verksamma medlemmarna har deltagit i någon form av facklig studieverksamhet.

I promemorian framhålls att ett väsentligt syfte med den av TCO anordnade månadskursen är att belysa sambandet mellan det fackliga handlandet och samhällsförhållandena. Inte minst gäller detta lönepolitiken i relation till samhälls-ekonomi, arbetsmarknadspolitik, socialpolitik, skattepolitik och konsumentpolitik. Vidare belyses tjänstemännens möjligheter till ett fackligt agerande med hänsyn till organisationsstruktur, arbetsrättsliga förhållanden samt relationerna till statsmakterna. TCO:s syn på utbildningspolitiken behandlas ingående. Ett annat syfte med månadskursen är att stimulera deltagarna till debatt kring väsentliga fackliga frågor — inte minst som en träning för det dagliga fackliga arbetet. Till månadskursen rekryteras medlemmar med fackliga uppdrag. I ganska stor utsträckning har kursen även använts som inskolning av nyanställda funktionärer. Det anses önskvärt att deltagarna tillägnat sig grundläggande fackliga kunskaper genom t. ex. förbundskurser, studiecirklar, TBV- eller TCO-kurser. God kännedom om det egna förbundets verksamhetsområde krävs.

Vidare framhålls att syftet med specialkurserna är att ge fördjupade och nyanserade insikter inom ett avgränsat ämnesområde, t. ex. lönepolitik, utbildningsfrågor och arbetsrätt. Under kurserna redovisas TCO:s tidigare ställningstagande genom remissvar på offentliga betänkanden och andra opinionsyttringar. Vidare diskuteras mål och planer inom ämnesområdet. Specialkurserna vänder sig till dem som önskar fördjupade kunskaper på något speciellt fackligt delområde. För att ge fullt utbyte krävs av deltagarna goda grundläggande fackliga kunskaper. En betydande del av deltagarna har tidigare genomgått TCO:s fackliga månadskurs och specialkurserna fungerar som en påbyggnad på denna.

Beträffande utbildningsverksamheten inom *SACO*, *SALF*, *SR* och *SAC* konstateras i promemorian att dessa organisationer endast genomför kortare kurser. Målen för kursverksamheten inom dessa fyra löntagarorganisationer avviker inte i någon större omfattning från vad som tidigare redovisats för *LO* och *TCO*.

Av promemorian framgår att *SAF:s* kursverksamhet är inriktad på tre olika grupper, nämligen personer i chefsställning, förmän och arbetsledare samt personer sysselsatta inom områdena produktionsteknik och administrativ teknik. Den utbildning som *Sveriges Köpmannaförbund* bedriver vänder sig till butiksinnehavare och deras medhjälpare. Kursverksamheten inom *KF* omfattar anställda och förtroendevalda medlemmar. Den mest omfattande verksamheten är vidareutbildning av anställda i arbetsledar- och chefsställning. Sammanfattningsvis konstateras att den utbildningsverksamhet som bedrivs inom *SAF*, *Sveriges Köpmannaförbund* och *KF* är ganska likartad. Den vänder sig främst till anställda inom företaget och kan betraktas som en yrkesutbildning.

Vidare redovisas i promemorian att *RLF* bedriver kurser för förtroendevalda medlemmar (ungdomskurser, styrelsekurser, allmänna funktionärskurser). De sistnämnda kurserna är avsedda för lokalavdelningsfunktionärer, som vill skola sig i

föreningsteknik, föredragsteknik och övriga informationsmässiga funktioner i det lokala RLF-arbetet.

Syftet med kursverksamheten inom de båda studieförbunden *ABF* och *TBV* är enligt promemorian ganska likartad. Verksamheten domineras av kurser för distriktens studieorganisatörer och cirkelledare. Avsikterna med studieorganisationerna är bl. a. att skapa en fast och effektiv organisation som tillförsäkrar organisationer och deltagare en stabil och kvalitetsmässigt tillfredsställande studieverksamhet.

I promemorian erinras också om att ett ökat behov av facklig utbildning har skapats av de förbundssammanslagningar och den utveckling mot storavdelningar som pågår inom *LO* och *TCO*. *LO* framhåller att det ligger ett utomordentligt värde i att behålla det hittillsvarande allmänna målet för skolningsverksamheten inom den fackliga rörelsen, dvs. att den i första hand skall sikta till en allmän medlemsskolning och inte vara en specialiserad ledarutbildning i mera begränsad mening. Med de krav som i dag ställs på den fackliga rörelsens företrädare är det emellertid möjligt att man mer medvetet än hittills söker stimulera dem, som redan har eller väntas få förtroendeuppdrag, att delta i en mera omfattande facklig utbildning. Likaså, framhåller *LO*, bör man i den framtida inriktningen liksom hittills i första hand sträva efter att nå dem som innehar olika uppdrag. Härtill kommer också att, i den utsträckning som olika specialämnen inte kan tillgodoses inom de mera allmänna fackliga kurserna, ett större antal deltagare i den mera allmänna fackliga utbildningen kommer att ha behov av att delta i specialkurser med direkt anknytning till uppdragets karaktär.

Beträffande fördelningen av arbetsuppgifterna mellan förbund och *LO* konstateras att förbunden har kommit att svara för den kortare grundläggande studieverksamheten, medan *LO* i första hand koncentrerat sig på längre fackliga kurser och specialkurser. Man torde emellertid få räkna med att *LO* i viss utsträckning kan komma att åta sig grundläggande skolningsuppgifter för mindre förbund, som inte har möjlighet att i tillräcklig omfattning ordna egen verksamhet.

Enligt promemorian framhåller *TCO* bl. a. att den framtida skolningen måste göras mera differentierad än tidigare, vilket i och för sig skapar behov av ett större antal kurser med specialinriktning. Å andra sidan kan då kurserna göras kortare och mera intensiva än tidigare. Konsekvensen blir också att samma personer behöver gå på kurs oftare för att kunna hålla sig à jour med utvecklingen, varför påbyggnadskurser behöver anordnas med korta mellanrum.

Vidare framhåller *TCO* enligt promemorian att behovet av utbildning för olika specialuppgifter har ökat. Detta tar sig uttryck i ett större antal kurser av denna typ, samtidigt som behovet av fördjupade allmänt fackliga kunskaper också ökat. Den snabba tekniska utvecklingen och den ökade internationella konkurrensen har gjort att strukturförändringarna i samhället i långt högre grad än tidigare måste uppmärksammas av de fackliga organisationerna. Rationaliseringsfrågor och arbetsmarknadspolitiska frågor måste därför få ett allt större utrymme i den fackliga utbildningen. Detsamma gäller de förändringar beträffande utbildningskrav,

lönepolitik och fackliga organisationsförändringar som kan nödvändiggöras av denna utveckling.

Av promemorian framgår också att den arbetsfördelning beträffande den fackliga studieverksamheten inom tjänstemannarörelsen som råder mellan förbunden, TCO och TBV innebär att förbunden svarar för den förbundsriktade fackliga skolningen och att TBV och TCO i första hand svarar för den allmänt inriktade fackliga utbildningen, varvid TBV skall koncentrera sig på den lokala studieverksamheten av grundläggande karaktär medan TCO har till uppgift att svara för den mera kvalificerade fackliga skolningen. Naturligtvis går det inte att upprätthålla en klar och entydig gräns mellan de tre funktionerna.

4.3.1.3 Verksamhetsformer

I promemorian framhålls att den fackliga skolningen sker dels genom studier i studiecirklar eller motsvarande, dels genom centralt och regionalt anordnade inter-natkurser.

De lokala studierna bedrivs av fackföreningarna i intimt samarbete med ABF:s och TBV:s lokala och regionala organ. De studieformer som används är studiecirklar, aftenbrevskolor och på en del platser aftonskolor. Studiecirkeln har enligt promemorian den största utbredningen. Denna typ av studier anses vara särskilt lämplig för den fackliga skolningen, då man förutom de erhållna faktakunskaperna även genom arbetet i cirkeln tränas i ett demokratiskt meningsutbyte (jämför även 2.4).

I promemorian redovisas att *ABF* under verksamhetsåret 1967/68 genomförde 49 381 studiecirklar med 459 935 deltagare och 1 275 888 studietimmar. Den största ämnesgruppen samhälls- och rättsvetenskap fördubblades under verksamhetsåret och omfattade 12 747 studiecirklar med 120 157 deltagare. Ungefär hälften av cirkelarna var inriktade på arbetsmarknadsfrågor och facklig verksamhet.

Vidare redovisas att *TBV* under verksamhetsåret 1967/68 genomförde 12 997 studiecirklar med 142 331 deltagare och närmare 407 500 studietimmar. Språkstudier utgör inom *TBV* den största ämnesgruppen och redovisar 5 309 studiecirklar med 51 718 deltagare. Ämnesgruppen samhälls- och rättsvetenskap omfattar 1 042 studiecirklar med 12 543 deltagare. Ungefär hälften av cirkelarna var inriktade på arbetsmarknadsfrågor och facklig verksamhet.

Av promemorian framgår att studiecirkeln och aftenbrevskolan arbetar på i princip samma sätt. Skillnaden är den att varje deltagare i aftenbrevskolan på egen hand utarbetar svar på studiematerialets svarsuppgifter och får dem granskade av Brevskolan. I allt större utsträckning arbetar aftenbrevskolorna också med för denna arbetsform speciellt utarbetat studiematerial.

4.3.1.4 Ämnesval

I promemorian erinras om att den äldsta och mest kvalificerade av de allmänna *LO-kurserna* har varit den s. k. tremånaderskursen, som under senare år

erhållit benämningen Facklig huvudkurs. Endast en begränsad del av denna kurs ägnas fackliga frågor. Huvudämne är nationalekonomi, som i regel omfattat en femtedel av kurstiden. Dessutom ges undervisning i samhällskunskap, socialpolitik och socialpsykologi samt en viss elementär färdighet i svenska och matematik.

Den andra längre typen av kurser, de s. k. sexveckorskurserna, ger enligt promemorian större utrymme åt allmänna fackliga frågor, såväl fackföreningsrörelsens historiska bakgrund som dess nutida omfattning och organisation. Orientering om olika aktuella frågor förekommer också och dessa inslag har ökat allt eftersom den fackliga verksamheten kommit att spänna över allt vidare fält. Vidare ges grundläggande instruktioner om den praktiska verksamheten inom förbund och avdelningar. Även på denna typ av kurs är emellertid nationalekonomi huvudämne. Slutligen förekommer också bl. a. socialpolitik, svenska och matematik.

Vidare påpekas att de allmänna styrelsekurserna om två veckor i huvudsak koncentrerar sig på det praktiska arbetet inom en avdelning. Därutöver ges i dessa kurser endast en kortare orientering i exempelvis ekonomiska frågor.

Beträffande de olika specialkurserna konstateras i promemorian att dessa främst ger en grundläggande orientering i de speciella ämnesområdena och endast i mycket liten omfattning tar upp mera allmänna fackliga frågor. LO genomför bl. a. arbetarskyddskurser, företagsnämndskurser och kontakt- och informationskurser. Samtliga dessa kurser omfattar två veckor. Arbetarskyddskurserna riktar sig främst till skyddsombud och syftar till att ge vidgade praktiska och teoretiska kunskaper inom de områden som innefattas i modernt arbetarskydd. Som en följd därav intar, förutom orientering om gällande lagstiftning och regler på arbetarskyddets och företagshälsovårdens område, de ergonomiska och arbetshygieniska frågorna en framskjuten roll på kurserna. Företagsnämndskurserna riktar sig främst till företagsnämndsledamöter. Kurserna behandlar bl. a. vidareinformation, förslagsverksamhet, anställningstrygghet och företagsekonomi. Kontakt- och informationskurserna är avsedda att ge de kunskaper som erfordras för att de ansvariga på ett bättre sätt skall kunna lösa sina uppgifter inom dessa områden. Kurserna behandlar bl. a. informationsvägar, informationsteknik och metodik, reklampsykologi, massmedia, tekniska hjälpmedel, talträning och konferensuppläggning.

Av promemorian framgår att den längsta *TCO-kursen* är den s. k. månadskursen. Ena hälften ägnas ämnen som samhällsekonomi, socialpolitik och arbetsmarknadspolitik. Ett stort antal föreläsare medverkar för att presentera olika problemområden och som inledare till grupparbeten och allmänna diskussioner. Två gånger i veckan gör deltagarna pressöversikter som dels är avsedda att belysa aktuella fackliga och samhälleliga frågors behandling i pressen, dels att uppöva deltagarnas förmåga att göra koncentrerade referat. Samma syften avses med referat och diskussion kring aktuella debattböcker. Samtliga deltagare presenterar även sina yrken och personliga arbetsuppgifter. Förhandlingsövningar ingår även i programmet.

I promemorian framhålls vidare att TCO årligen anordnar ett antal specialkurser som ger kvalificerad utbildning inom olika ämnesområden. För 1970 pla-

nerar TCO tre sådana kurser. Den första avser att behandla europeiskt samarbete, fackliga konsekvenser, fackligt samarbete inom Nordek, Efta och EEC, de multinationella företagen m. m. Den andra kursen tar upp samarbetsfrågor på arbetsplatsen, utvecklingstendenser och målsättningar, norska och svenska erfarenheter av självstyrande grupper, försöksverksamheten inom statliga bolag, utvecklingsrådets planer m. m. Den tredje kursen slutligen behandlar lönepolitiska problem, speciellt differentieringsfrågor, likalönefrågor, prestationslöner samt interlokala löneskillnader.

Den övervägande delen av den centrala kursverksamheten arrangeras av de till LO och TCO anslutna förbunden. Självfallet varierar omfattningen av kursverksamheten med förbundens storlek. Både allmänna kurser och kategorikurser förekommer. De allmänna kurserna behandlar de frågor som är allmängiltiga för alla förtroendevalda oavsett funktion. Kategorikurserna avser att tillgodose behovet av skolade medlemmar för vissa uppdrag t. ex. skyddsombud, förhandlare och företagsnämndsledamöter.

Den kursverksamhet som bedrivs av SAF har enligt promemorian byggts upp gradvis genom att skilda initiativ samordnats av föreningen. Kännetecknande för all denna kursverksamhet är att den riktar sig uteslutande till personer som är anställda i företag och som företagen väljer ut för vidareutbildning. Utbildningen bekostas sålunda helt och hållet av företagen som betalar kursavgifter, traktamenten och lön under utbildningstiden. Kurserna är förhållandevis korta men intensiva. Vidare är innehållet i kurserna bestämt avgränsat och definierat för att passa in i ett aktuellt kunskapsbehov för företaget och individen. Genom en kombination av flera korta kurser kan emellertid på relativt kort tid ett vidare kunskapsfält täckas in och utvecklingen går f. n. i riktning mot ett modulsystem framför allt för chefsarbete på skilda nivåer som kan erbjudas företagen i anslutning till deras interna planering.

De ämnesområden som SAF:s kursverksamhet omfattar är företagsledning (som numera överförts till Institutet för Företagsledning) chefsarbete på skilda nivåer samt rationalisering. Chefsarbetet omfattar bl. a. arbetsledning, vari utbildning bedrivits av Arbetsledareinstitutet. Utbildning av arbetsledare har varit en av de största utbildningsuppgifterna då behovet av systematiserat arbetsledarurval och planerad arbetsledarutbildning varit mycket stort. Med tiden har emellertid erfarenheten inom föreningen klart angivit att utbildning i arbets- och personalledning icke kan begränsas till en speciell kategori av anställda utan behovet måste närmast definieras som ett behov av chefsutbildning. I chefsarbetet ingår naturligt nog också utbildning i rationalisering varvid på senare tid en administrativ rationalisering och en kontorsrationalisering kommit i förgrunden. Samtidigt som sålunda chefsutbildningen kommer att omfatta såväl vissa tekniska aspekter som allmänt personalledande med psykologi, sociologi och pedagogik som huvudämnen följer behovet av specialister inom dessa områden med av utvecklingen betingade återkommande fortbildningsaktiviteter. Detta innebär också att den tidigare mera markerade skillnaden mellan produktion och administration blir mindre utpräglad.

I promemorian betecknas SAF:s kursverksamhet som en yrkesutbildning på i de flesta fall mycket avancerad nivå. Kursprogrammen innehåller förhållandevis föga av allmänbildande stoff. Föreningen bortser på intet sätt från behovet av förstärkt allmänbildning men finner marknaden på detta område väl tillgodosedd genom andra vuxenutbildningsorganisationer, bildningsförbunden, korrespondensinstituten m. m. Föreningen uppfattar sålunda som sin specifika uppgift att utveckla de här nämnda ämnesområdena och att erbjuda vid varje tillfälle de bäst underbyggda kurserna i dessa avseenden. Väsentliga kostnader läggs ned på utveckling av kursinnehållet, vilket innebär att kursavgifterna måste inkludera bidrag till utvecklingsarbete. Detta arbete drivs personellt dels med egna krafter där lärarna och kursledarna avsätter en del av sin totala arbetstid för detta ändamål, dels med hjälp av speciella utvecklingsprojekt där samverkan sker bl. a. med universitet och fackhögskolor. Genom att kostnaderna för denna verksamhet måste tas ut via kursavgifterna kommer dessa att bli förhållandevis höga.

I promemorian redovisas att den utbildning som bedrivs inom den *konsumentkooperativa rörelsen* bl. a. syftar till att säkra tillgången på kvalificerade kandidater till förtroendeuppdragen. F. n. fyller den kooperativa aftonskoleverksamheten högt ställda krav genom sin systematiska uppläggning. Många av de förtroendevalda inom konsumentkooperationen har säkerligen även annan bakgrund än aftonskoleverksamheten. De kan ha en god skolning från samhällets utbildningsanstalter, från andra folkrörelser utbildningsverksamhet osv. Av denna anledning lägger man inom kooperationen stor vikt vid introduktionen till den kooperativa verksamheten, speciellt på de områden där den avviker från andra folkrörelser verksamhet. Till detta kommer en fortbildning av de aktiva förtroendevalda. Denna sker i viss utsträckning genom internatkurser, varav vissa förläggs till KF:s skola Vår gård i Saltsjöbaden. Medlen i utbildningsverksamheten är många och skiftande: brevkurser, aftonskolor, studiegrupper, kurser och konferenser.

Vidare förekommer inom kooperationen en omfattande personalutbildning. I princip bygger denna på möjligheterna att varva utbildning i skilda former med praktiskt yrkesarbete. Detta sker genom en systematiskt uppbyggd utbildning med inslag av brevkurser, litteraturstudier, kortare och längre internatkurser. De anställda på alla arbetsplatser och på alla nivåer bereds en möjlighet till yrkesutbildning inom företaget. I föreningarna och på de flesta av KF:s industrier förekommer lokal utbildning. Denna sker ofta i samarbete mellan vederbörande förening eller industri och den kommunala yrkesskolan. Utbildningen omfattar dels branschkurser, dels årskurser, som är så uppbyggda att de skall kvalificera till högre utbildning vid den kooperativa skolan, Vår gård. Vid skolan förekommer kurser och seminarier för nästan alla kategorier av anställda, t. ex. inom livsmedelsförsäljningen, varuhusen, lagercentralerna, kontoren, charkuterifabrikerna, bagerierna, restaurangerna osv. Vår gårds utbildning gäller främst dem som har eller skall uppnå arbetsledande befattningar eller chefsställningar inom kooperationen. En omfattande fortbildningsverksamhet förekommer dessutom. Omkring 180 kurser

och seminarier, med något mer än 4 000 deltagare, anordnas varje år av den kooperativa skolan.

4.3.1.5 Omfattning och deltagande

Av promemorian framgår att LO:s egen studieverksamhet leds av en förvaltningsnämnd som består av representanter för LO och fackförbunden. Dessutom har ABF:s studierektor alltid ingått i denna förvaltningsnämnd. Sedan 1962 finns ett särskilt pedagogiskt rådgivande organ till förvaltningsnämnden.

Den av LO anordnade verksamheten vid LO:s skolor har utvecklats från en omfattning av 13 kursveckor och 29 deltagare år 1929 till 52 kurser, 161 kursveckor och 1 441 deltagare år 1968. I dag bedöms situationen vara sådan att en ytterligare utbyggnad, framför allt av den allmänna kursverksamheten, är erforderlig. I anslutning härtill diskuteras också en viss utbyggnad av olika specialkurser. För att ge utrymme för denna expansion har LO beslutat utvidga sin skola i Brunnsvik och uppföra en ny skola.

LO-förbunden genomförde under år 1966 204 kurser om tillsammans 266 kursveckor. Antalet deltagare uppgick till 6 646.

En sammanfattning i promemorian visar att LO:s och fackförbundens kursverksamhet, omfattande kursperioder om minst en vecka, ger följande siffror för år 1966: 244 kurser, 410 kursveckor och 8 025 deltagare. I förhållande till antalet medlemmar utgör deltagarna i kurser om minst en vecka ca 0,5 %. Med hänsyn till att vissa deltagare under ett år kan genomgå mer än en kurs av detta slag torde den reella andelen vara något lägre.

Promemorian redovisar också att fackförbunden bedriver en omfattande verksamhet med kortare kurser och konferenser. Denna syftar bl. a. till att informera om den egna centrala verksamheten. 1966 anordnade förbunden 993 kortare kurser och konferenser. Antalet deltagare uppgick till 37 901.

Inom TCO:s kansli planeras den fackliga studieverksamheten i TCO-regi inom informationsavdelningen. För att möjliggöra en bättre planering och analys av behoven på studieområdet tillsatte TCO:s styrelse 1967 ett studieråd för högre facklig utbildning med uppgift att framlägga förslag för styrelsen om den kursverksamhet rådet ansåg att TCO borde svara för under det närmaste kalenderåret. Rådet är sammansatt av representanter från förbunden, TCO och TBV och består av de för den fackliga studieverksamheten ansvariga personerna i resp. organisationer.

Den av TCO anordnade verksamheten har under år 1968 omfattat nio kurser, 19 kursveckor och 241 deltagare. TCO-förbundens egen studieverksamhet har under år 1968 omfattat 27 kurser, 29 kursveckor och 1 010 deltagare. I förhållande till antalet medlemmar utgör deltagarna i kurser om minst en vecka ca 0,24 %. Med hänsyn till att vissa deltagare under ett år kan genomgå mer än en kurs av detta slag torde den reella andelen vara något lägre.

Vidare erinras om att TCO och förbunden bedriver en omfattande verksamhet med kortare kurser och konferenser. Av en tabell framgår att 199 sådana arrangemang genomfördes under år 1968. Antalet deltagare uppgick till 5 940.

Beträffande omfattningen av och antalet deltagare i kursverksamheten inom *SACO*, *SALF*, *SR* och *SAC* redovisas i promemorian ganska likartade siffror. I regel genomförs en veckokurs per år; dessutom anordnar de anslutna förbunden ett relativt stort antal två- och tredagars kurser.

Vidare framhålls i promemorian att *SAF*, *Sveriges Köpmannaförbund*, *KF* och *RLF* genomför en omfattande studieverksamhet. Såväl kortare som längre kurser förekommer. Avslutningsvis redovisas vissa uppgifter om kursverksamhetens omfattning inom de båda studieförbunden *ABF* och *TBV*.

4.3.1.6 *Ekonomi*

Inledningsvis påpekas under denna rubrik i promemorian att den ekonomiska redovisningen endast avser centralt anordnad studieverksamhet inom de olika organisationerna och således bortser ifrån de mycket stora lokala kostnader studieverksamheten för med sig.

I promemorian redovisas att *LO* och *fackförbunden* förfogar över skolanläggningarna Brunnsvik, Runö, Skåvsjöholm och Rönneberga. Tillsammans kan dessa anläggningar ta emot 556 elever. Kostnaderna för den kursverksamhet som förbunden anordnar bestrids av resp. förbund medan *LO* svarar för kostnader i samband med sin kursverksamhet. Kursdeltagarna erhåller f. n. 300 kr. per vecka i stipendium. Det är förbunden som svarar för stipendiekostnaderna oavsett om det gäller förbunds- eller *LO*-kurser. Fackförbundens och *LO*:s sammanlagda kostnad för studieverksamheten under 1968 uppgick till 15,8 milj. kr.

TCO, *TCO-förbunden* och *TBV* förfogar över Bergendal, som är en central kursgård med plats för ca 80 elever. De av *TCO* arrangerade kurserna är enligt promemorian i regel subventionerade av *TCO*, vilket innebär att centralorganisationen svarar för alla kostnader utom kostnader för förlorad arbetsförtjänst. För förbundens kurser gäller att förbunden själva svarar för kostnaderna för den studieverksamhet de bedriver. I varierande utsträckning svarar organisationerna för stipendier i den mån kurserna är förlagda till ordinarie arbetstid och de är av sådan varaktighet att semesterdagar ej kan tas i anspråk. Förbundens och *TCO*:s sammanlagda kostnader för studieverksamheten under 1968 uppgick till 2 275 000 kr.

De övriga löntagarorganisationerna *SACO*, *SALF*, *SR* och *SAC* förfogar inte över egna kursgårdar. Deras kostnader för studieverksamheten under 1968 redovisas i följande siffror: *SACO* 450 000 kr., *SALF* 410 000 kr., *SR* 130 000 kr. och *SAC* 150 000 kr.

Av promemorian framgår också att *SAF* och dess förbund förfogar över skolanläggningarna Yxtaholm, Arbetsledareinstitutet och Rationaliseringstekniska institutet. Tillsammans kan dessa anläggningar ta emot ca 210 kursdeltagare. *Sveriges Köpmannaförbund* är ägare till Köpmannainstitutet och dess filial i Göteborg. Tillsammans kan skolorna ta emot ca 285 kursdeltagare. *RLF* förfogar tillsammans med Lantbruksförbundet och dess branschorganisationer över Föreningsskolan Sånge-Säby. Skolan kan ta emot 158 elever. Vår gård ägs av *KF* och kan ta emot 137 elever. Av de här nämnda utbildningsanstalterna är Köp-

mannainstitutet och Vår gård enskilda yrkesskolor (s. k. A-skolor), vilket innebär att de erhåller högst 78 % av lärarlönerna i statsbidrag. Vidare bör nämnas att den ekonomiska omslutningen under 1968 rörande *SAF:s* kursverksamhet utgjorde 12 milj. kr. och att *KF:s* kostnad för studieverksamheten under 1968 uppgick till 3 780 000 kr.

Kostnaderna för *ABF:s* centrala kursverksamhet och för en del kvalitetsfrämjande åtgärder uppgick under verksamhetsåret 1967/68 till drygt 2 milj. kr. *TBV:s* motsvarande kostnader uppgick till 375 000 kr.

4.3.2 Frågan om statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning

4.3.2.1 Motiv för statsbidrag

I promemorian framhålls att ett av motiven bakom de åtgärder som genomförts på vuxenutbildningsområdet under de senaste åren har varit att bidra till en ökad jämlikhet. Detta synsätt har också kraftigt markerats i den senaste tidens debatt om vuxenutbildningen och dess framtida inriktning. Starka skäl kan då anföras för att samhället särskilt skall uppmärksamma utbildningsinsatser som, direkt men även indirekt, kommer grupper med kort grundutbildning till godo. Ett exempel på sådana insatser är den centrala utbildningsverksamhet som bl. a. Landsorganisationen och därtill anslutna förbund bedriver.

Vidare framhålls att innehållet i den utbildning som arbetsmarknadens organisationer bedriver varierar naturligen med organisationerna, dess medlemsbakgrund och utbildningens syften. Vid de kurser som arrangeras inom Landsorganisationen och dess förbund får en inte obetydlig del av utbildningen ägnas åt meddelande av kunskaper av grundläggande färdighetskaraktär. Det finns således ett behov av att förbättra kursdeltagarnas formella utbildning med hänsyn till brister som bl. a. sammanhänger med ofullkomligheter i samhällets tidigare utbildningsorganisation. I detta avseende intar arbetsgivar- och tjänstemannaorganisationer en mer gynnad position. Till en inte obetydlig del knyter kursinnehållet an till den egna organisationens verksamhet och arbetsuppgifter. Men vid kurserna ägnas också t. ex. frågor om företagsdemokrati och ekonomisk demokrati uppmärksamhet. Verksamheten bidrar därigenom till att stimulera en fördjupad debatt om vitala problem i det svenska samhället.

I promemorian erinras om att arbetsmarknadens organisationer har ett betydande mått av ansvar för den samhällsekonomiska balansen och utvecklingen i det svenska samhället. Möjligheterna för organisationerna att handla rationellt i sina ställningstaganden torde bl. a. vara beroende av de enskilda medlemmarnas och de förtroendevaldas kunnande och mognad. Man torde kunna anta att det inte varit möjligt att åstadkomma stabiliteten på arbetsmarknaden utan den betydande fackliga utbildningsverksamheten. Skäl kan även med denna utgångspunkt anföras för att samhället positivt värderar dessa åtaganden på utbildningsområdet.

Mot den nyss angivna bakgrunden, framhålls i promemorian, kan det inte anses

vara uppseendeväckande om samhället ekonomiskt skulle bidra till den utbildning som anordnas av löntagarorganisationerna. Inriktningen av och innehållet i denna utbildning — som väl stämmer överens med utbildningspolitiken i vårt land — talar för ett sådant ställningstagande. Ett samhällsstöd till här aktuell utbildningsverksamhet kan också uppfattas som ett erkännande av att fackföreningsrörelsen i utbildningsavseende fullgör en viktig samhällsfunktion.

Av promemorian framgår vidare att en inte obetydlig del av medlemmarna i arbetsmarknadsorganisationerna engageras i utbildning såväl genom studiecirklar som lokala, regionala och centrala kurser. Till en del stöds dessa aktiviteter också av statsmakterna främst genom statsbidrag till studiecirklar. Vidare ger staten ekonomiskt stöd till en rad frivilliga organisationer. Det gäller bl. a. om studieförbunden, de politiska partierna, ungdomens föreningsliv, nykterhetsorganisationer, föreningar med social inriktning och försvarsfrämjande organisationer.

I promemorians motivavsnitt redovisas slutligen att i Norge har införts ett stöd till facklig utbildningsverksamhet (prop. 1964/65: 92). Enligt denna proposition utgår statsbidrag till kurs för utbildning av de anställdas representanter i arbetslivet. Bidraget avser kurs om minst fem dagar och utgör hälften av kurskostnaderna (inklusive utgifter för förlorad arbetsförtjänst). Bidragssystemet är gynnsammare än motsvarande stöd för annan kursverksamhet.

4.3.2.2 *Avgränsning av stödet*

I promemorian konstateras att begreppet arbetsmarknadsorganisationer innefattar såväl arbetsgivar- som arbetstagsammanslutningar. Frågan kan emellertid ställas om ett eventuellt statligt stöd till utbildningsverksamhet bör omfatta alla dessa organisationer eller enbart vissa. Därvid bör beaktas att för arbetsgivarna gäller att utgifterna för dessa sammanslutningars utbildningsverksamhet i princip utgör en kostnad för företaget i fråga. De anställda har däremot att själva genom egna uppoffringar och avgifter finansiera utgifterna för den utbildning som består dem av deras organisationer. Som framgår av den tidigare redovisningen är arbetsgivarernas utbildningsverksamhet i första hand direkt yrkesinriktad. Med hänsyn härtill och önskemålet om att lägga tyngdpunkten i utbildningsinsatserna på grupper med förhållandevis kort grundutbildning är det enligt promemorian i dag motiverat att koncentrera de statliga medel som kan ställas till förfogande på löntagarorganisationerna. Inom denna grupp dominerar f. n. Landsorganisationens utbildningsverksamhet, men även tjänstemannaorganisationernas utbildningsverksamhet genomgår en snabb expansion.

I promemorian erinras också om att utbildningsverksamheten försiggår i skiftande former. Till den del av löntagarorganisationernas utbildning som äger rum i studiecirkeln form utgår som redan nämnts statsbidrag. Därutöver förekommer olika former av internatkurser men också kombinationer mellan studiecirkelkurser och/eller brevstudier. Landsorganisationens framställning om statsbidrag avser de centrala kurserna. Med hänsyn till att den största effekten torde kunna uppnås genom en bidragsgivning till just dessa kurser — vilka dessutom är om minst en

vecka — torde det finnas skäl för en avgränsning av ett bidrag enligt Landsorganisationens förslag.

Såväl principiella som praktiska skäl kan således enligt promemorian anföras för att staten bidrar till löntagarorganisationernas utbildningsverksamhet. Detta bidrag bör avse den centrala kursverksamheten. Statsbidragsberättigade kurser bör därvid uppfylla de allmänna syften som i dag redovisats vara bärande för kursverksamhetens utformning. De bör således ha en bred och grundläggande uppläggning, en allmän inriktning och vara ett led i utbildningens demokratisering.

4.3.3 Förslag till bidragskonstruktion

I promemorian erinras om att statsbidrag utgår till en rad olika organisationer. Av redovisningen framgår att man svårigen kan finna några enhetliga principer bakom de olika bidragsformernas konstruktion. Bidragen har i stället utformats efter vad som befunnits lämpligt och rimligt i varje enskilt fall.

Vidare redovisas vilka utgifter som internatkurser för med sig. Förutom kostnader för central administration består de av följande komponenter: arvoden till medverkande, utgifter för deltagares resor och inackordering samt, när det gäller de fackliga organisationerna, även ersättning för deltagares mistade avlöningsförmåner.

I promemorian framhålls beträffande *u n d e r v i s n i n g s a r v o d e n a* att ersättningen till medverkande utgår enligt högst varierande praxis vid de olika kurserna. Den kursverksamhet varom här är fråga kan i flera avseenden jämföras med den som bedrivs vid folkhögskolans ämneskurser. Vid dessa svarar staten för 100 % av kostnaderna för de faktiskt utgående undervisningsarvodena. Med hänsyn till att ersättningarna inte fastställs under medverkan av statens avtalsverk föreslås i promemorian en maximering till högst 100 kr. per elevvecka.

I promemorian konstateras vidare att till kostnader för deltagares *r e s o r* och *i n a c k o r d e r i n g* bör ersättning, såsom föreslagits i LO:s framställning, utgå med hälften av de faktiska kostnaderna. För inackordering bör av praktiska skäl bidraget utgöra ett schablonbelopp om 30 kr. per elevdygn. För resor bör bidraget utgöra hälften av kostnaderna enligt billigaste färd sätt. Bidraget bör däremot, med hänsyn till principerna för det studiesociala stödet och bidraget till ungdomsledarutbildning, inte utgå som ersättning för deltagares mistade avlöningsförmåner.

Bidraget bör enligt promemorian *a d m i n i s t r e r a s* av skolöverstyrelsen som även bör ha att utfärda närmare föreskrifter och de ytterligare anvisningar som bedöms erforderliga. Vidare framhålls att *r i k s o r g a n i s a t i o n* — varmed avses LO, TCO etc. — som önskar erhålla statsbidrag till sin egen och sina medlemsorganisationers utbildningsverksamhet bör till skolöverstyrelsen inge en plan för den planerade verksamheten vid budgetårets ingång. På grundval av dessa planer fördelar överstyrelsen medlen. Bidrag föreslås rekvideras halvårsvis i efterskott och utbetalas till arrangerande organisation.

I promemorian framhålls att kurser som beviljas statsbidrag bör uppfylla de

allmänna syften som i dag är bärande för den fackliga centrala kursverksamheten. Vidare bör en tämligen stor andel av kursens innehåll utgöras av allmänna ämnen.

För att statsbidrag skall kunna utgå till central kurs krävs enligt promemorians förslag att kursen omfattar minst en vecka, varvid med en vecka avses minst fem dagar. Det bör dock vara möjligt att bevilja bidrag för kortare tidsperiod om t. ex. en kurs är uppdelad i flera delkurser, nämligen i den mån det sammanlagda antalet internatdygn utgör minst fem och det är fråga om en sammanhållen utbildningsgång med samma deltagare.

Avslutningsvis föreslås att statsbidrag inte skall utgå för deltagare, vilka är egna företagare eller inte är yrkesverksamma.

4.3.4 Remissyttranden

Förslagen i promemorian har i allmänhet mottagits positivt av remissinstanserna. *Skolöverstyrelsen* konstaterar bl. a. att nuvarande form av vuxenutbildning inte i tillräcklig grad når dem som såväl för individens som samhällets skull bäst behöver den. Man framhåller vidare att de förslag som framförs i promemorian innebär en lösning av en del av problemet. Överstyrelsen vill understryka att den här avsedda utbildningen är av stor betydelse för såväl arbetslivet som hela samhället.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser att utbildningen torde bidra till att förbättra arbetstagarnas anpassning i arbetslivet genom att deras föreståelse för de komplicerade sammanhangen i arbetsmarknadens funktionssätt ökar. Mot bl. a. den bakgrunden tillstyrker styrelsen att förslaget genomförs och att statliga medel ställs till förfogande för löntagarorganisationernas utbildningsverksamhet.

LO ansluter sig i stort till de i promemorian framförda synpunkterna. *TCO* vill för sin del gärna instämma i promemorians starkt positiva värdering av den fackliga utbildningsverksamhetens betydelse för den stabilitet som präglat den svenska arbetsmarknaden och relationerna mellan parterna. *SACO* framhåller att insikt i fackliga frågor är en viktig förutsättning för ett väl fungerande arbetsliv. Därför bör statsbidrag utgå till löntagarorganisationernas utbildningsverksamhet.

KF anför i sitt yttrande att denna typ av statligt stöd till den väsentliga och för samhället betydelsefulla utbildningsverksamhet som bedrivs av löntagarnas organisationer bör genomföras. *ABF* vill varmt tillstyrka förslaget om att statligt stöd i fortsättningen skall kunna utgå till löntagarorganisationernas utbildning. *TBV* ansluter sig till den allmänna värderingen av det fackliga studiearbetets betydelse som promemorian ger uttryck för. Vidare framhåller man att det kan anses fullt motiverat att såsom promemorian framhåller ett statligt stöd ges till löntagarorganisationernas utbildningsverksamhet.

SAF ifrågasätter om man i nuvarande läge bör skapa ännu en form av ekonomiskt stöd för viss vuxenutbildning, eftersom man därigenom försvårar den önskvärda helhetsbedömningen. Föreningen föreslår därför i första hand att man inom

departementet omprövar frågan om statligt stöd till facklig utbildning och hän-skjuter frågan för vidare utredning, t. ex. inom kommittén för studiestöd åt vuxna.

RLF vill ha till stånd ett statligt stöd som avser medlemmar eller förtroende-valda i alla fack- eller intresseorganisationer som bygger på individuellt medlem-skap, oavsett om medlemmarna är löntagare eller företagare. Om denna modifie-ring inte kan åstadkommas anser riksförbundet att förslaget i sin nuvarande ut-formning inte tillgodoser rimliga anspråk på jämlikhet, icke-diskriminering och rättvisa och därför inte bör läggas till grund för beslut från statsmakternas sida. Riksförbundet vill i stället instämma med skolöverstyrelsen i dess tidigare remiss-svar med anledning av *LO:s* framställning, nämligen att frågan måste utredas med ett betydligt bredare perspektiv och med avsevärt fler hänsynstaganden än vad som skett. *Studieförbundet Medborgarskolan* och *Studieförbundet Vuxenskolan* redovisar synpunkter som i stort sammanfaller. Man beklagar att promemorian inte aktualiserat tanken, att ifrågasvarande utbildningsverksamhet skulle kunna be-drivas genom eller i samarbete med studieförbunden. Promemorians förslag inne-bär en ökad splittring av de statliga vuxenutbildningsresurserna i stället för en ökad samordning. Av bl. a. denna anledning anser man sig inte kunna tillstyrka det föreslagna stödet i de former som föreslås i promemorian. *Vuxenskolan* hem-ställer om att frågan utreds på nytt.

När det gäller den förordade avgränsningen av bidraget till löntagar-organisationer ansluter sig *LO* till de i promemorian framförda synpunkterna. Även *TCO* accepterar den avgränsning av stödet som föreslås och de motiv här-för som framförts. I promemorian betonas att de fackliga organisationernas ut-bildningsverksamhet får ses som ett väsentligt led i vuxenutbildningen i den mån den omfattar löntagare med kort grundutbildning och att denna omständighet motiverar att staten lämnar ekonomiskt stöd. Av *SACO:s* yttrande framgår att orga-nisationen gärna ansluter sig till denna uppfattning men samtidigt vill understryka att statsbidrag även bör lämnas till långtidsutbildad personal. *KF* anser sig inte ha anledning att anföra några invändningar mot principerna för avgränsning av sam-hällsstödet.

SAF delar uppfattningen att de personer som nu befinner sig ute i arbetslivet och som endast har en kort grundutbildning bör bli föremål för särskilda utbild-ningsinsatser men ifrågasätter om dessa insatser skall bestå av ekonomiskt stöd till facklig utbildning. Föreningen anför att en mängd ämnesområden som återfinns i arbetstagarorganisationernas utbildning också finns med i arbetsgivarorganisatio-nernas, t. ex. arbetsrätt, lönepolitik, arbetsmarknadsfrågor, socialpolitik, förhand-lingsteknik och avtalskunskap. Vidare framhålls att arbetstagarorganisationer endast utbildar sina egna medlemmar. *SAF:s* kursverksamhet har däremot möjlig-het att ta emot kursdeltagare även från områden utanför föreningens verksamhet, t. ex. den offentliga sektorn. Föreningen anser att detta närmast talar för att stöd till *SAF:s* kursverksamhet bör prioriteras högre än stöd till arbetstagarorganisatio-nernas utbildning.

RLF är starkt kritisk mot den avgränsning av stödet till enbart löntagarorgani-

sationernas utbildningsverksamhet som föreslås i promemorian. Beträffande de anförda jämlikhetsmotiven konstaterar riksförbundet att lantbruksgruppen förbigås. Det är enligt RLF allmänt känt att vissa grupper småföretagare — bland dem i framträdande grad lantbrukare — utgör en av de mer utpräglade låglönegrupperna i samhället. Det är likaså känt att SACO och vissa andra löntagarorganisationer företräder utpräglade höginkomstgrupper. Enligt förslagen skulle utbildningsverksamhet bedriven av de senare organisationerna men inte RLF komma i åtnjutande av det statliga bidraget. *Studieförbundet Medborgarskolan* och *Studieförbundet Vuxenskolan* anför liknande synpunkter.

LO ansluter sig till den föreslagna bidragskonstruktionen men vill dock framhålla att i ersättningen till *u n d e r v i s n i n g s k o s t n a d e r* jämväl bör kunna inräknas bidrag till studiematerial. Som skäl härför anføres att utvecklingen inom vuxenundervisningens område i allt snabbare takt tycks gå mot en användning av olika läromedel som delvis kan komma att ersätta den lärarledda undervisningen. Enligt *LO*:s mening bör bidragskonstruktionen inte göras sådan att en modernisering av undervisningsformerna försenas. Liknande synpunkter anføres av bl. a. *TCO*, *SACO* och *TBV*. *ABF* framhåller att den föreslagna konstruktionen i vissa fall kan stimulera till kurser med ett större antal deltagare än vad som kan anses vara pedagogiskt lämpligt. *ABF* vill därför ifrågasätta om bidragsregeln inte bör kompletteras med en bestämmelse om ett högsta bidragsbelopp per kursvecka, förslagsvis beräknat på 35 elevveckor.

LO tillstyrker förslagen rörande *r e s o r* och *i n a c k o r d e r i n g* men förutsätter att de nu föreslagna bidragsbeloppen anpassas med hänsyn till penningvärdets förändring. Liknande synpunkter anføres av *SACO*. *SALF* framhåller att, då ett förbund nödgas förlägga sina kurser till ett kurs- eller konferenshotell, kostnaden blir högre än om möjlighet finns att disponera en kursgård. Endast få förbund torde ha egna kursgårdar, varför beloppet 30 kr. per elevdygn skulle kunna variera med hänsyn till kursförläggningsorten.

Förslaget om att *s t i p e n d i e r* inte skall utgå till deltagarna tillstyrks av *LO* endast under förutsättning att stipendiefrågan för denna kursverksamhet kommer att behandlas av kommittén för studiestöd åt vuxna. Liknande synpunkter framförs av *ABF*. *SACO* anser att skäl talar för att statsbidraget bör utgå till ersättning till deltagare som får vidkännas löneavdrag, så länge inte samtliga löntagare omfattas av likartade bestämmelser angående bibehållande av lön under deltagande i facklig utbildning.

Skolöverstyrelsen och *universitetskanslersämbetet* tillstyrker det i promemorian framlagda förslaget om att bidraget *a d m i n i s t r e r a s* av överstyrelsen. *LO* förutsätter att inga detaljerade anvisningar skall utges för denna verksamhet utan att de eventuellt erforderliga anvisningarna får en allmän utformning rörande principerna för godkännande av verksamhet samt reglerna för ansökningar, redovisningsförfarande och liknande. Erfarenheterna från det allmänna folkbildningsarbetet bör vara vägledande. Inte heller *SACO* har något att invända mot att bidraget administreras av skolöverstyrelsen. Av yttrandet framgår dock att man anser

det vara fördelaktigt om ett samarbetsorgan med representanter från berörda organisationer och skolöverstyrelsen skulle komma till stånd med uppgift att behandla frågor rörande systemets funktion. Liknande synpunkter anförs också av bl. a. *TCO* och *TBV*.

Beträffande förslaget om statsbidrag till central kurs påpekar *TCO* att antalet kurser med kortare varaktighet än fem dagar ökat starkt i omfattning. Detta sammanhänger dels med den tilltagande specialiseringen i utbildningen och med behovet att hålla kunskaperna så aktuella som möjligt, dels med de svårigheter som föreligger att erhålla tjänstledighet för längre tidsperioder. *TCO*:s önskemål i det avseendet skulle i viss utsträckning kunna tillgodoses om bestämmelserna kan tolkas så att två delkurser icke behöver anordnas inom ramen för samma budgetår.

SACO delar uppfattningen att en statsbidragsberättigad kurs tidsmässigt skall ha en viss omfattning. Den föreslagna regeln att kursen måste spänna över minst fem dagar finner organisationen emellertid alltför rigorös. Det kan vara förenat med stora svårigheter för kursdeltagare att lösgöra sig från sitt arbete under flera dagar i följd eller flera dagar inom en begränsad tidsperiod. Bl.a. därför bör även kurser omfattande ett mindre antal dagar vara statsbidragsgrundande. Om det föreslagna femdagarskravet emellertid kvarstår bör tidsintervallen mellan delkurserna kunna utsträckas till två budgetår. *SACO* anser vidare det vara riktigt att kräva en sammanhållen utbildningsgång med samma deltagare.

SR och *ABF* finner det tillfredsställande att de synpunkter och önskemål som förordades i det tidigare yttrandet över *LO*:s framställning beaktats.

Promemorians krav på att kurser som beviljas statsbidrag skall uppfylla de allmänna syften som f. n. är bärande för den fackliga centrala kursverksamheten och att en tämligen stor andel av kursens innehåll bör utgöras av allmänna ämnen kommenteras av ett flertal remissinstanser. *Universitetskanslersämbetet* utgår från att andelen allmänna ämnen vid utformningen av statsbidragsvillkoren anges klarare.

LO framhåller att förslaget rörande de allmänna ämnena förefaller kräva en större precision för att godtycke ej skall uppkomma vid tillämpningen. *LO* förutsätter att till allmänna ämnen räknas inte endast ämnen som samhällskunskap, nationalekonomi, psykologi, svenska eller matematik utan också ämnen som arbetarskydd, företagsdemokrati, produktionsteknik, företagshälsovård och liknande. Enligt *LO*:s uppfattning skall bidrag kunna utgå till olika specialkurser, exempelvis i företagsnämndsfrågor, arbetarskydd och företagsekonomi.

TCO anför i sitt yttrande att man får räkna med att kriterierna för erhållande av statsbidrag kommer att styra uppläggningsen av och innehållet i kursverksamheten. I den mån som denna styrning kan verka återhållande på en önskvärd rationalisering och effektivisering av den fackliga utbildningsverksamheten, inklusive en lämplig avgränsning till i andra former bedriven vuxenutbildning, är detta naturligtvis en olycklig effekt. Med hänsyn härtill och med hänvisning till den i promemorian påtalade tendensen mot specialisering och nivågruppering i den

fackliga studieverksamheten anser TCO, att kravet på att en tämligen stor del av kursens innehåll bör utgöras av allmänna ämnen bör utgå. Därigenom uppnås en betydligt större överensstämmelse med de bidragsbestämmelser som gäller för studiecirkelverksamheten för övriga delar av det statsunderstödda folkbildningsarbetet. Enligt TCO:s mening bör sålunda alla av löntagargenerationerna centralt anordnade fackliga kurser i princip bli kvalificerade för statsbidrag. Liknande synpunkter anförs av TBV. Uttrycket »tämligen stor andel» får enligt SR:s mening inte tolkas allt för restriktivt. SR anser det naturligt att andelen allmänna ämnen i vissa fall kan bli relativt liten i de korta kurser som anordnas.

Universitetskanslersämbetet framhåller att begreppet »yrkesverksam» bör anges klarare. Beträffande de fria yrkesutövarna framhåller SACO att frågan kommer att uppstå om en person skall betraktas som löntagare eller inte och tar som exempel en läkare som arbetar deltid på en klinik och i övrigt som privatpraktiker.

5. Föredraganden

Utbildning är ett viktigt medel för att förändra det bestående samhället. Den har en avgörande betydelse för den enskildes sociala och ekonomiska standard och för hans arbetstillfredsställelse och möjligheter till inflytande på arbetsplatsen. Utbildningen påverkar också människornas relationer till varandra och bidrar till att öka värdegemenskapen mellan människorna, vilket är en förutsättning för att jämlikhet skall kunna förverkligas. För en fördjupning av demokratin spelar utbildningen stor roll. Den kan öka den enskildes intresse för samhällsfrågor och vidga hans möjligheter att ta aktiv del i kulturlivet.

Under de senaste decennierna har samhället satsat betydande resurser på utbildnings- och kulturområdet. En obligatorisk nioårig skola har genomförts för alla barn och ungdomar. Intagningskapaciteten vid yrkesskola, fackskola, gymnasium motsvarar ca 85—90 % av en årskull och många ungdomar genomgår sedan någon form av högskoloutbildning. Parallellt härmed har möjligheterna till utbildning för vuxna successivt ökat. Utbildningsexplosionen har dock fått till följd en avsevärd skillnad i utbildningsnivå mellan den yngre och den äldre generationen. Av de personer som i dag är yrkesverksamma har över hälften gått igenom endast en sex- eller sjuårig folkskola. Den bristande jämlikheten i utbildningen har medfört svårigheter för många äldre att göra sig gällande på arbetsmarknaden. Risk finns att den också kan bidra till att framkalla motsättningar mellan generationerna. För att minska utbildningsklyftan och motverka isoleringen mellan generationerna måste samhällets insatser på vuxenutbildningens område öka. Även många unga människor har emellertid fått en bristfällig grundutbildning, eftersom grundskolan först läsåret 1972/73 är utbyggd i samtliga kommuner. Vuxenutbildning är också ett betydelsefullt instrument i en arbetsmarknadspolitik som syftar till att värna den fulla sysselsättningen och som ett led i vår strävan att skapa

ett utbildningsväsen utan återvändsgränder. I ett föränderligt samhälle med snabb kunskapsstillväxt erbjuder vuxenutbildningen därjämte kompletterande utbildning för dem som fått en fullständig grundutbildning. Allt fler kommer i framtiden att ställa krav på ett utbildningssystem, där det sker ett ständigt växelspel mellan utbildning och yrkesverksamhet.

Vi har i dag flera olika former av samhällsstödd vuxenutbildning. Studiecirkelverksamheten samlar varje år i runt tal 1 milj. deltagare. I Norrköping och Härnösand finns de statliga skolorna för vuxna, som bygger på korrespondensundervisning. Kommunal vuxenutbildning anordnas på ca 250 orter. En annan form av vuxenutbildning är arbetsmarknadsutbildningen, där i år försök görs med utbildning i allmänna ämnen på grundskolenivå. Folkhögskolorna utgör också en viktig studiemöjlighet för de vuxna. TRU-kommittén bedriver försöksverksamhet med radio och television i utbildningen på olika nivåer. Under vårterminen 1970 utgör sändningstiden i radio och television för TRU-programmen ca 18 timmar i veckan och under höstterminen 1970 kommer en kväll i veckan i televisionens kanal två att anslås åt TRU-program. Även Sveriges Radio producerar vuxenutbildningsprogram. Nästa läsår kommer både Sveriges Radio och TRU att göra särskilda satsningar för att intressera invandrarna för vuxenutbildningsverksamheten i radio och television.

Möjligheterna för vuxenstuderande till eftergymnasiala studier har ökat under de senaste åren. Jag har tidigare berört den försöksverksamhet med vidgat tillträde till utbildning inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Ytterligare en försöksverksamhet som berör vuxenstuderande utan formell behörighet gäller de yrkesinriktade kurserna vid universiteten. Vidare erbjuds studiemöjligheter genom den externa universitetsutbildningen.

Jag vill också erinra om att jag i årets statsverksproposition (bil. 10 s. 313) anfört att den utbildning som bedrivs inom ramen för anslaget Decentraliserad akademisk utbildning m. m. i ökad utsträckning bör organiseras så att den kan utnyttjas av vuxenstuderande. Jag redovisade samtidigt ett förslag från 1968 års utbildningsutredning (U 68) om försöksverksamhet med vissa former för distribution av högre utbildning. Universitetskanslersämbetet har den 30 januari 1970 fått i uppdrag att planera försöksverksamheten och inkomma till Kungl. Maj:t med förslag till bestämmelser för denna.

De studieformer som i dag kan erbjudas de vuxenstuderande har vuxit fram successivt. Folkhögskolan och den övriga folkbildningen är äldst, medan den kommunala vuxenutbildningen i sin nuvarande form kommit till genom 1967 års vuxenutbildningsreform. I förevarande sammanhang tas som ett led i det fortsatta reformarbetet på vuxenutbildningens område i första hand upp studieförbundens verksamhet och löntagarorganisationernas utbildningsverksamhet. Ett av de viktigaste och svåraste problemen som återstår är att skapa ett studiesocialt system som är speciellt avpassat efter de vuxnas behov. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) utreder f. n. hithörande frågor.

Man kan i dag konstatera vissa tendenser till att det i första hand är de relativt unga och välutbildade, som söker sig till vuxenutbildningen. Vid det fortsatta reformarbetet är det viktigt att man beaktar de risker som finns att utbildningsklyftan ökar ytterligare, genom att de som har den sämsta utbildningen aldrig ges någon reell chans att ta för sig av det rika utbudet av vuxenutbildning. Det är därför angeläget att man söker finna former för att nå även de personer som har svag motivation att delta i studier. Den av LO och ABF föreslagna försöksverksamheten som jag tidigare har redogjort för kan bidra till att lösa denna problematik. Jag har efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 23 januari 1970 tillkallat särskilda sakkunniga för att leda försöket. Syftet med försöksverksamheten är att man skall undersöka vilka förhållanden som medverkar till att personer med kort utbildning inte utnyttjar möjligheterna till studier. Verksamheten skall anordnas i studiecirkelns form för personer som inte kompenserat brister i sin grundutbildning genom studier inom det allmänna utbildningsväsendet, folkbildningen e. d. Inom ramen för försöket skall prövas vilka rekryteringseffekter som skilda typer av ekonomiskt stöd under studierna får. Försöksverksamheten skall utformas så att betryggande möjligheter finns att kontrollera och utvärdera effekten av de olika åtgärderna. Jag föreslår att medel anslås för budgetåret 1970/71 för denna försöksverksamhet från reservationsanslaget Kommittéer m. m under åttonde huvudtiteln.

Jag vill nämna att ett liknande försök om än i mindre skala redan har genomförts under höstterminen 1969 av TRU, ABF och Svenska Fabriksarbetareförbundet i anslutning till TRU-kursen Matematik på nytt. Försöket visade att man genom en väl utbyggd kontaktverksamhet kan få lågutbildade att delta i utbildning.

5.1 Kommunal vuxenutbildning

Eftersom utbildningen av vuxna tillmäts ökad vikt, är det naturligt att samhället tar på sig allt större ansvar för vuxenutbildningen. Därför har också stödet till kommunal och statlig vuxenutbildning förstärkts under senare år.

Den kommunala vuxenutbildningen har sedan den 1 juli 1968, då nuvarande bestämmelser trädde i kraft, genomgått en snabb expansion. Läsåret 1967/68 fanns kommunala kvällsgymnasier på ca 30 orter och i dag finns kommunal vuxenutbildning på ca 250 orter. Antalet elever i ämneskurserna läsåret 1968/69 uppgick till ca 40 000, därtill kom ca 70 000 elever i yrkesskolkurserna inom vuxenutbildningen. Preliminära uppgifter från statistiska centralbyrån tyder på att elevantalet i ämneskurserna innevarande läsår har ökat med minst 50 %.

Som jag redan framhållit har många som söker sig till vuxenutbildning god grundutbildning. Detta kan sägas gälla även de kommunala vuxenskolorna, vilket bl. a. elevantalet i grundskolekurserna visar. Höstterminen 1968 studerade endast ca 30 % av eleverna något ämne enligt läroplan för grundskolans högsta-dium. Jag har emellertid inhämtat att antalet vuxenstuderande på grundskolenivå

enligt preliminära uppgifter har ökat väsentligt mer än antalet studerande vid övriga kurser. Denna ökning finner jag mycket glädjande. Åtgärder bör emellertid vidtas för att ytterligare öka elevantalet i grundskolekurserna och därigenom också andelen elever med kort och ofullständig grundutbildning. Jag avser därför i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att det schablonlägg på 13 % av timantalet, som används till bl. a. studiehandledning och studie- och yrkesorientering, höjs till 25 % i fråga om ämneskurser på grundskolenivå. Dessa timmar bör också användas till stödundervisning särskilt för personer med enbart sex- eller sjuårig folkskola och utan studievana. Enligt min mening är en satsning på stödundervisning en bättre lösning för dessa grupper än en generell utvidgning av timantalet.

För rekryteringen till vuxenutbildning spelar olika uppsökande åtgärder en avgörande roll. Många vuxna synes inte känna till de studiemöjligheter som finns. Även om de kanske nåtts av viss information saknar de överblick över hela vuxenutbildningsområdet. I årets statsverksproposition har mot denna bakgrund beräknats medel till skolöverstyrelsen för information om vuxenutbildningen under reservationsanslaget Information om skolreformerna. Det är vidare väsentligt att de olika huvudmännen samordnar sin information, vilket har skett i många kommuner genom de lokala vuxenutbildningsråden. Jag vill också erinra om den informationsserie benämnd Kom igen, som producerats av TRU och som nu sänds över riksnätet.

Den kommunala vuxenutbildningen har samma kursplaner som motsvarande ungdomsutbildning. Det krävs emellertid i regel andra undervisningsmetoder och en studiemetodik, som tar hänsyn till de vuxnas speciella förutsättningar och varierande behov. En arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen arbetar med studiehandledningar för elever och lärare inom den kommunala och statliga vuxenutbildningen. Arbetsgruppen har hittills presenterat studiehandledningar i vuxenpedagogik, svenska och moderna språk. Inom kort kommer handledningar i samhällskunskap och matematik. Dessa studiehandledningar bör vara till hjälp för de lärare som känner sig osäkra på hur de skall undervisa eleverna i vuxenskolorna.

En annan viktig fråga gäller lärarutbildningen. 1969 års riksdag beslutade att en särskild praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer för lärare inom folkhögskolan m. m. skulle anordnas vid lärarhögskolan i Linköping. Den nya utbildningen startade vårterminen 1970. I prop. 1969:52 angående lärarutbildning för folkhögskolan m. m. betonades att det är angeläget att man inom den reguljära ämneslärarlinjen ägnar allt större uppmärksamhet åt vuxenutbildningen i dess olika former. Jag anförde också att det är viktigt att man på ämneslärarlinjen kan få till stånd en praktisk-pedagogisk utbildning som är särskilt anpassad för den statliga och kommunala vuxenutbildningen. En sådan utbildning borde anordnas vid lärarhögskolan i Stockholm inom ramen för den reguljära ämneslärarutbildningen. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser om en sådan utbildning.

Ytterligare åtgärder kan behöva vidtas för att vuxenundervisningen skall svara

mot de vuxnas behov. Jag vill i detta sammanhang erinra om att chefen för utbildningsdepartementet i årets statsverksproposition (bil. 10 s. 17) uttalat att en ökad satsning på utbildningsinsatser för vuxna ställer växande krav på resurser inom det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet.

Som framgått av vad jag tidigare har anfört om erfarenheter efter 1967 års beslut har bestämmelsen i stadgan (1967:452, ändrad senast 1969:600) för kommunal gymnasial vuxenutbildning att undervisning i kurs får påbörjas endast om antalet elever i kursen beräknas varaktigt uppgå till lägst 12 förorsakat problem i glesbygdskommuner, där antalet elever som anmält sig till en kurs ofta understiger 12. Kungl. Maj:t har emellertid medgivit ett stort antal dispenser.

Erfarenheten har visat att vuxenutbildningsstadgan, som trädde i kraft den 1 juli 1967, behöver revideras. Kritik har t. ex. riktats mot att den föreskriver ett alltför komplicerat ansökningsförfarande. Vidare måste stadgan anpassas till den nya gymnasieskolan. Inom utbildningsdepartementet pågår därför en översyn av ifrågavarande stadga.

5.2 Studiecirkelverksamhet

I 1967 års vuxenutbildningsproposition underströk dåvarande chefen för eklestistikdepartementet betydelsen av folkbildningsorganisationernas medverkan i vuxenutbildningen. Departementschefen erinrade om att hundratusentals vuxna varje år söker sig till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet för att tillfredsställa sina studieintressen. Den organisationsform som i första hand skapat förutsättningar för folkbildningsorganisationerna att nå ut till de stora medborgargrupperna är studiecirkeln. Variationsrikedomen i ämnesvalet inom studiecirkelverksamheten sammanhänger med bl. a. den nära anknytning till folkrörelserna, som kännetecknar svenskt folkbildningsarbete. Denna verksamhet har berett många vuxna möjligheter att komplettera bristfälliga skolkunskaper, men den har också tillgodosett en rad andra önskemål — att få vidgade kunskaper för verksamhet inom organisationslivet, att vinna ökad förståelse för olika kulturyttringar eller att fördjupa kunskaperna inom det egna yrkesområdet. Med en stigande utbildningsstandard kan verksamheten inriktas mot nya fält. Även under sådana förhållanden bör man emellertid kunna räkna med att studieförbunden skall kunna tillgodose väsentliga utbildningsönskemål hos vuxna, framhöll departementschefen.

De två senaste årens debatt om vuxenutbildningens framtida utformning har ytterligare markerat folkbildningsarbetets roll och uppgifter på detta område. Detta har särskilt kommit till uttryck i LOVUX-rapporten och i den rapport som SAP-LO:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor utarbetat till den socialdemokratiska partikongressen 1969. Även skolöverstyrelsen har i sina anslagsframställningar för budgetåret 1970/71 kraftigt betonat folkbildningens betydelse i samhällets framtida vuxenutbildningsorganisation. Överstyrelsen har i konsekvens därmed föreslagit en kraftig och omedelbar förstärkning av det statliga stödet till studiecirkelverksamhet och studieförbund.

Jag ansluter mig helt till uppfattningen att folkbildningsarbetet måste tilldelas stora och betydelsefulla uppgifter i den framtida vuxenutbildningen. Bredden och expansionstakten i studiecirkelverksamheten vittnar enligt min mening om att denna form av studier och kulturaktivitet svarar mot mycket utbredda och angelägna önskemål hos de vuxna. De fria och informella arbetsformerna och de kanaler för information och aktiv rekrytering som studieförbundens folkrörelseanknytning öppnar innebär också att studiecirkelverksamheten har gynnsamma förutsättningar att nå ut till och aktivera de stora grupper i samhället som av olika anledningar har begränsade möjligheter att delta i andra former av studier och kulturliv.

Debatten om vuxenutbildningen har visat att behoven är betydligt större och svårare att tillgodose än vad man tidigare föreställt sig. Generellt verkande åtgärder på vuxenutbildningens område har benägenhet att gynna de relativt välutbildade och når endast i begränsad utsträckning ut till de stora grupper av vuxna som har en kort och bristfällig utbildning. Kommunal och statlig vuxenutbildning fyller en mycket viktig uppgift för de vuxna som vill och kan skaffa sig en utbildning motsvarande den som ges i ungdomsskolan. Utbildningsbehoven för vuxna är emellertid så skiftande att de inte kan tillgodoses enbart genom dessa utbildningsutbud. Folkbildningsorganisationernas verksamhet spelar här en betydelsefull roll. Med hänsyn härtill finner jag det angeläget att statens stöd till studiecirkelverksamheten avsevärt förbättras.

Bidrag till studiecirkelverksamhet utgår f. n. såvitt gäller allmän studiecirkel med 75 % av verifierade kostnader för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 20 kr. per studietimme. Högst 15 kr. av detta belopp får utgå som bidrag till ledararvode. Skolöverstyrelsen har i anslagsframställningarna för budgetåret 1970/71 föreslagit att bidraget till studiecirkel i fortsättningen skall indexregleras och att det för studietimme skall utgå med högst det belopp som utgör timarvode för BT 14 (vid tillfället för skolöverstyrelsens förslag 41 kr.). Överstyrelsen föreslår vidare att högst 85 % av timbidraget får användas till ledararvode. Vidare har skolöverstyrelsen föreslagit en uppräknig av bidraget till fackmannamedverkan i studiecirkel.

Jag ansluter mig till skolöverstyrelsens förslag om en kraftig höjning av studiecirkelstödet. Enligt min mening bör stödet ges en sådan utformning att det innebär en medveten satsning på studiecirkel som vänder sig till lågutbildade grupper. Jag förordar att maximibidraget till studiecirkel höjs från nuvarande 20 till 30 kr. per studietimme och att högst 24 kr. av beloppet får utgå som bidrag till ledararvode. Överstyrelsens förslag att bidraget skall bindas till index är jag inte beredd att biträda.

Särskilda åtgärder torde bli nödvändiga för att man skall kunna nå ut till de utbildningsmässigt eftersatta grupperna. Den försöksverksamhet som LO och ABF tagit initiativet till och som kommer att ledas av en särskild kommitté bör kunna ge värdefullt underlag för ett reformarbete i detta syfte. Jag anser det emellertid angeläget att åtgärder redan nu vidtas för att prioritera utbildning, som vänder sig till vuxna med kortare allmänutbildning än nioårig grundskola.

För studiecirkelverksamhet med detta syfte föreslår jag därför ett särskilt tilläggsbidrag. Detta bidrag bör utgå med högst 10 kr. per studietimme. Bidraget bör kunna användas till kostnader för såväl cirkelledararvode som studiemateriel. De två bidragsdelarna bör kunna utgå med 100 % av verifierade kostnader för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 40 kr. per studietimme. Av detta belopp bör högst 34 kr. utgå till ledararvode. Tilläggsbidraget bör i övrigt utgå enligt samma regler som för det generellt utgående statsbidraget till studiecirkelverksamhet.

Som jag redan tidigare framhållit är avsikten med tilläggsbidraget att genom att bl. a. minska den enskilde elevens kurskostnad underlätta deltagande i sådan studiecirkelverksamhet som har till syfte att utjämna utbildningsklyftorna. Bidraget bör därför utgå till studiecirkelverksamhet i ämnen som kan anses ligga inom ramen för vissa i grundskolan centrala ämnesområden och på en nivå som svarar mot högst grundskolans årskurs 9. Anknytningen till grundskolans ämnen och nivå innebär inte att undervisningen skall utformas som i grundskolan. De ämnesområden, inom vilka den prioriterade studiecirkelverksamheten skall kunna bedrivas, bör enligt min mening vara svenska, engelska, matematik och samhällskunskap.

En annan del av studiecirkelverksamheten, som det högre bidraget bör kunna utgå till, är den som avser att utveckla kommunikationsfärdigheten hos handikappade, t.ex. i åtbördsspråket, blindskrift och maskinskrivning för blinda. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser om den erforderliga avgränsningen.

Jag vill i detta sammanhang betona att också kommunerna genom avsevärda ekonomiska insatser markerat folkbildningsarbetets betydelse i vuxenutbildning och kulturliv. Det finns enligt min mening inte någon anledning att anta att den ökade statliga satsning på studiecirkelverksamheten, som förordas här, kommer att föranleda överväganden om minskade kommunala anslag. Snarare finns skäl anta att det kommer att uppfattas som en bekräftelse på folkbildningens betydelse och uppmuntra till ökade ekonomiska insatser.

Övriga bidragsbestämmelser för studiecirkelverksamheten bör enligt min mening i stort sett vara oförändrade. För att statsbidrag skall kunna utgå fordras enligt kungörelsen (1963:463, ändrad senast 1968:298) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet bl. a. att en studiecirkel skall ha minst tjugu studietimmar fördelade på minst tio studieveckor. Statsbidrag får utgå för högst tre studietimmar per sammankomst. Enligt skolöverstyrelsens anvisningar till nämnda kungörelse får statsbidrag utgå för endast en sammankomst per dag och för högst tre sammankomster per studievecka.

Behovet av att kunna genomföra en studiecirkel under kortare tid än tio studieveckor har under senare år ökat påtagligt. Skolöverstyrelsen har därför fått ta ställning till ett allt större antal dispensansökningar med begäran om att en mer koncentrerad studiegång skall få tillämpas. Jag anser det därför motiverat att göra sådana ändringar i bidragsbestämmelserna som möjliggör en större tidsmässig rör-

lighet i studiecirkelarbetet. Detta kan åstadkommas genom att bestämmelsen om ett minsta antal studieveckor uppmjukas och att statsbidrag får utgå för högst två sammankomster under en vecka. Genom denna förändring blir det möjligt att genomföra en studiecirkelkurs på fyra veckor. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser. Vidare bör skolöverstyrelsen ha möjlighet att medge undantag från denna bestämmelse liksom från bestämmelsen om att statsbidrag får utgå för högst tre studietimmar under en sammankomst. Sådant undantag bör emellertid inte beviljas för att en studiecirkel skall få möjlighet att genomföra sitt arbete på kortare tid än fyra veckor.

I övrigt finner jag inte anledning att föreslå Kungl. Maj:t att vidta några förändringar i nu gällande bidragsvillkor.

Skolöverstyrelsen har föreslagit att förskott på statsbidrag till studiecirkelverksamhet skall kunna utgå med 90 % av det belopp vederbörande studieförbund erhållit närmast föregående redovisningsår. Som motiv för förslaget anför överstyrelsen de ofta mycket besvärliga likviditetsproblem som de lokala studieförbunds enheterna ställs inför under den tid som förflyter mellan studiecirkelverksamhetens avslutning och den slutliga utbetalningen av statsbidrag. F.n. kan förskott utgå med 75 % av nämnda belopp.

Skolöverstyrelsens förslag på denna punkt är enligt min mening väl motiverat och bör bifallas. Jag vill i det sammanhanget fästa uppmärksamheten på att den kraftiga höjning av studiecirkelbidraget som jag förordar här kan medföra speciella likviditetssvårigheter för studieförbunden under budgetåret 1970/71. Skolöverstyrelsen bör därför ha möjlighet att under detta budgetår — om så visar sig erforderligt — medge ytterligare förskott, dock högst med tillsammans 125 % av föregående års bidrag.

Jag delar skolöverstyrelsens uppfattning att bidraget till studieförbundens organisationskostnader och pedagogiska verksamhet bör räknas upp väsentligt. Till denna fråga torde jag få återkomma i det följande i anslutning till anslagsberäkningarna.

5.3 Löntagarorganisationernas utbildning

Förslaget om stöd till löntagarorganisationernas utbildning, vilket redovisats i en särskild promemoria (U 1969:4), syftar liksom flertalet av de förut berörda förslagen till jämlikhet.

De statsbidrag som i dag utgår till de fackliga organisationernas utbildning avser främst studiecirkelverksamhet, medan den utbildningsverksamhet som bedrivs av löntagarorganisationerna i form av central kursverksamhet i stort sett saknar statligt ekonomiskt stöd. Som motiv för att ett stöd införs till den centrala kursverksamheten anförs i promemorian att de utbildningsinsatser varom här är fråga riktar sig i första hand till grupper med kort grundutbildning. Vidare framhålls att organisationerna har betydande ansvar för den samhällsekonomiska balansen

och utvecklingen i det svenska samhället. Bidrag föreslås utgå till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet för kurser om minst en vecka. Som bidragsgrundande komponenter föreslås kostnader för undervisning, resor och inackor-dering.

Syftet med den utbildning som bedrivs inom den fackliga rörelsen är — generellt sett — att skola det stora antalet medlemmar som är eller skall rekryteras till förtroendeposter på olika nivåer. De som tillhör den fackliga rörelsen har till övervägande del endast obligatorisk skolutbildning bakom sig. Den kan ha byggts på med deltagande i studiecirklar och ibland i kurser vid folkhögskola e. d. Det är omvittnat att man mot bakgrund av den relativt sett låga skolutbildningsnivån bland kursdeltagarna i vissa organisationer får ägna en förhållandevis stor del av utbildningen åt att meddela kunskaper som är av grundläggande orienterings- och färdighetskaraktär. Inom den fackliga rörelsen finns således ett behov av att reparera brister i kursdeltagarnas allmänna utbildning, brister som sammanhänger med bl. a. den tidigare uppbyggnaden av utbildningsorganisationen.

Statsmakterna har under de senaste decennierna successivt skaffat sig allt bättre instrument — främst inom närings- och arbetsmarknadspolitikens områden — för att stimulera den ekonomiska utvecklingen. Syftet har varit att garantera samhällsekonomisk tillväxt under balans, att genom olika ingripanden styra den strukturella utvecklingen och att stödja den enskilde arbetstagaren när han genom utvecklingen råkar i svårigheter. Avtalsområdet är dock undantaget från denna statliga politik. Statsmakterna avstår från att där direkt påverka utvecklingen. Arbetsmarknadens parter har hela ansvaret för detta område.

Möjligheterna för löntagarorganisationerna att fullgöra sin viktiga samhällsuppgift beror bl. a. på de enskilda medlemmarnas kunskaper. De ämnesområden där man måste ställa anspråk på kunskaper hos tämligen många medlemmar inom organisationerna är i första hand matematik, svenska, samhällskunskap samt national- och företagsekonomi. När det gäller arbetsmarknadskunskap har undervisningen i det vanliga skolsystemet varit otillräcklig. Behov av kompletterande undervisning föreligger även för de årskullar, som nu slutför sina studier i grundskola, frivilliga skolformer och vid universitet. Särskilt inom den fackliga rörelsen har man i medvetande härom på detta område utvecklat en omfattande kursverksamhet.

Kravet på den fackliga informationen har vidgats under den senaste tiden. Bl. a. med hänsyn till det ökade inslaget av utländsk arbetskraft torde informationsverksamheten i framtiden komma att ställas inför nya uppgifter. Det måste anses som mycket betydelsefullt att ge dessa medlemmar med utländsk bakgrund en information om svenska samhällsförhållanden och om svensk arbetsmarknad. Den omfattande studieverksamhet och systematiska utbildning som den fackliga rörelsen bedriver bland medlemmar, förtroendevalda och funktionärer har varit av utomordentlig betydelse för samhällsutvecklingen i Sverige. Denna kursverksamhet är enligt min mening även framdeles en mycket viktig angelägenhet för löntagarorganisationerna och bör främjas av statsmakterna.

Av remissinstanserna har bl. a. skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, LO, TCO och KF uttalat sig för bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet. Däremot har SAF och RLF liksom studieförbunden Medborgarskolan och Vuxenskolan varit kritiska mot förslaget. SAF anser att man bör hänskjuta frågan till vidare utredning. Jag kan inte dela denna uppfattning utan förordar att ett system med bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet införs fr. o. m. budgetåret 1970/71.

Av remissyttrandena framgår vidare att majoriteten av instanserna är för en *avgränsning* enligt det förslag som redovisas i promemorian. Remissinstanser som motsätter sig den föreslagna avgränsningen är bl. a. SAF och RLF. För egen del har jag i denna avvägningsfråga kommit till slutsatsen att det förslag som redovisas i promemorian bör kunna godtas. Detta innebär att de medel som ställs till förfogande nu bör koncentreras till löntagarorganisationerna.

I promemorian föreslås beträffande bidrag till *undervisningsarvode* att dessa — med hänsyn till att ersättningarna inte fastställs under medverkan av statens avtalsverk — maximeras till högst 100 kr. per elevvecka. Flera remissinstanser, bl.a. LO, har betonat att man ansluter sig till förslaget men att i ersättningarna bör kunna inräknas bidrag till jämväl studiematerial. Jag anser i likhet med bl. a. LO att de bidrag som utgår till arvodering av föreläsare och lärare bör kunna användas även för att täcka kostnader för studiematerial. Jag vill också erinra om de försök som nu pågår på olika håll att ersätta lärare och föreläsare med olika slag av hjälpmedel och självinstruerande material. Ett bidragssystem där bidraget är begränsat till medverkande lärare och föreläsare skulle på sikt kunna hämma och fördröja en utveckling av metoder och arbetsformer i undervisningen, som från såväl ekonomisk som pedagogisk synpunkt måste anses vara betydelsefull.

I enlighet med vad ABF föreslagit bör bidragsregeln kompletteras med en bestämmelse om ett högsta bidragsbelopp per kursvecka i syfte att man skall kunna undvika alltför omfattande och i pedagogiskt avseende mindre lämpliga kurser. Enligt min mening bör därför högsta bidragsbelopp per kursvecka beräknas på 35 elever.

Beträffande *resor och inackordering* föreslås i promemorian att ersättning bör utgå med hälften av de faktiska kostnaderna. För inackordering bör av praktiska skäl bidraget utgöra ett schablonbelopp av 30 kr. per elevdygn. För resor bör bidraget utgöra hälften av kostnaderna enligt billigaste färd sätt.

Förslagen har i mycket liten omfattning kommenterats av remissinstanserna. LO och SACO tillstyrker men förutsätter att de nu föreslagna bidragsbeloppen anpassas till penningvärdets förändring. För egen del anser jag att de i promemorian framförda förslagen om rese- och inackorderingsersättningar bör kunna godtas.

De i promemorian framförda förslagen om *statsbidrag till central kurs* och kravet på att kursen skall omfatta minst en vecka, dvs. minst fem dagar, har inte kommenterats i någon större omfattning av remissinstanserna. Däremot har

ett flertal remissinstanser uppehållit sig vid förslaget om att bevilja bidrag för kortare tidsperiod i den mån det sammanlagda antalet internatdygn utgör minst fem och det är fråga om en sammanhållen utbildningsgång och samma deltagare. Jag ansluter mig till de förslag som framförts i promemorian.

I promemorian framhålls att en tämligen stor andel av kursens innehåll bör utgöras av allmänna ämnen för att kursen skall vara statsbidragsberättigad. Några remissinstanser har ställt sig tveksamma till förslaget. Universitetskanslersämbetet anser att andelen allmänna ämnen vid utformningen av statsbidragsvillkoren bör anges klarare.

För egen del finner jag det självklart att ämnen som samhällskunskap, nationalekonomi, psykologi, svenska, matematik och produktionsteknik, räknas som allmänna ämnen. Jag anser också att olika specialkurser exempelvis i företagsnämndsfrågor, arbetarskydd, företagsekonomi och arbetsplatsens miljöfrågor bör vara statsbidragsberättigade. Ämnesområden som lönepolitik, förhandlingsarbete, avtalsfrågor och den fackliga rörelsens organisatoriska uppbyggnad bör enligt min mening anses som bidragsgrundande ämnen, när de har en mer allmän och informerande karaktär. Skulle de däremot begränsas till att behandla det egna förbundets eller den egna organisationens interna angelägenheter kan de inte hänföras till den ämnesgrupp som här fått beteckningen allmänna ämnen.

Övriga förslag i promemorian, rörande t. ex. administrationen av bidragsverksamheten, bör enligt min mening genomföras.

5.4 Det fortsatta reformarbetet

Insatserna på vuxenutbildningens område har successivt ökat. Genom 1967 års riksdagsbeslut skapades en utbildningsorganisation som erbjuder den enskilde många studiemöjligheter. Samhället tog även på sig ett ökat ansvar för att via etermedierna förmedla utbildning. Allt fler har också tagit del av de förbättrade utbildningsmöjligheterna.

Dessa generella jämlikhetsåtgärder behöver emellertid kompletteras med insatser, som direkt riktar sig till grupper med kort och otidsenlig grundutbildning. Försöksverksamheten med ökat inslag av allmänna ämnen inom omskolningsverksamheten är ett led i denna utveckling. I förevarande sammanhang markeras denna politik genom den särskilt kraftiga statsbidragshöjningen för vissa typer av studiecirklar, genom stödet till den fackliga centrala kursverksamheten och genom den förstärkta stödundervisningen i den kommunala vuxenutbildningen. Därutöver kommer en försöksverksamhet att påbörjas med s. k. uppsökande verksamhet.

Samtidigt med den organisatoriska utvecklingen måste det pedagogiska och metodiska arbetet alltmer uppmärksammas. Lärarutbildning och fortbildning är viktiga medel härför. Jag har i det föregående också redovisat det arbete som skolöverstyrelsen bedriver för att åstadkomma studiehandledningar inom vuxenutbildningen. Det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet måste i större utsträckning inriktas mot vuxenutbildningen.

Det ankommer på utbildningsmyndigheterna att kontinuerligt följa verksamheten på vuxenutbildningsområdet och ta erforderliga initiativ. På det lokala och regionala planet har, som tidigare framhållits, i åtskilliga fall ett samarbete vuxit fram mellan kommunernas skolstyrelser resp. länsskolnämnderna och folkbildningsorganisationerna. Jag finner denna utveckling glädjande och utgår från att ett sådant samarbete inleds i allt större utsträckning. Vuxenutbildningens växande betydelse får emellertid också sina konsekvenser för den centrala ledningen av skolväsendet.

Det organisatoriska ansvaret för en stor del av vuxenutbildningen ligger i dag hos skolöverstyrelsen. När överstyrelsen kom till i sin nya form 1964 hade vuxenutbildningen ännu inte fått en så framträdande roll inom utbildningspolitiken. Det har lett till att frågor om vuxenutbildning inom skolöverstyrelsen handläggs på minst fem olika byråer. En sådan splittring medför problem, inte minst i fråga om det värdefulla utbytet av erfarenheter mellan olika anordnare av vuxenutbildning. Inom skolöverstyrelsen överväger man nu att skapa en enhetlig organisation för vuxenutbildningsfrågor. Detta är en angelägen uppgift. Man bör då undersöka förutsättningarna att sammanföra ärenden om arbetsmarknadsutbildning, folkbildning, folkhögskolor samt kommunal och statlig vuxenutbildning.

Även om utvecklingen på vuxenutbildningens område under senare år gått snabbt återstår det som jag tidigare framhållit mycket att göra. Utredningsarbete pågår också på skilda områden. Man kan inte utesluta att det i framtiden kan bli fråga om tämligen radikala förändringar av vuxenutbildningen. Jag vill erinra om att kompetensutredningen under detta år kommer att lämna sina förslag om reglerna för tillträde till högre utbildning. U 68:s arbete med återkommande utbildning innebär ett samlat grepp över ungdomsutbildning och vuxenutbildning. I studie-socialt avseende kompletteras detta arbete av i första hand SVUX. Dessutom behandlar läromedelsutredningen frågan om läromedel för vuxna. TRU:s arbete gäller bl. a. den viktiga frågan om etermediernas ställning i vuxenutbildningen. Jag kan sålunda konstatera att det pågår ett omfattande utredningsarbete som täcker hela vuxenutbildningens område. Detta kan bilda underlag för sådana fortsatta insatser som gör vuxenutbildningen till ett viktigt medel i regeringens jämlikhetspolitik.

6. Hemställan

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1a) bemyndiga Kungl. Maj:t att bedriva försöksverksamhet med viss vuxenutbildning enligt de riktlinjer jag angivit,

1b) medge att reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln får tas i anspråk under budgetåret 1970/71 för försöksverksamhet med viss vuxenutbildning,

2a) godkänna av mig förordade ändrade grunder för det statliga stödet till studiecirkelverksamhet,

2b) bemyndiga Kungl. Maj:t att med utgångspunkt i vad jag anfört i det föregående bestämma den studiecirkelverksamhet till vilken särskilt tilläggsbidrag skall kunna utgå,

3) godkänna att statsbidrag utgår till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet enligt de grunder jag angivit.

7. Anslagsberäkningar

Fr. o. m. budgetåret 1968/69 ger riksstaten en samlad bild av de medel som under åttonde huvudtiteln ställs till vuxenutbildningens förfogande. I årets statsverksproposition läggs förslag fram som möjliggör en fortsatt utbyggnad av utbildningen via television och radio, ökat elevantal vid de statliga skolorna för vuxna och fortsatt expansion av folkhögskolornas kursverksamhet.

Förslagen i förevarande sammanhang innebär som framgått av vad jag tidigare anfört betydligt ökade statliga insatser. Det sammanlagda medelsbehovet för vuxenutbildningen kommer nästa budgetår att uppgå till 304,5 milj. kr. Detta innebär en anslagshöjning med 67,3 milj. kr. eller ca 28 %. Utbildningsdepartementets anslag på driftbudgeten ökar med ca 8% .

G 5. Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna

1968/69 Utgift	39 350 335 ¹
1969/70 Anslag	83 300 000
1970/71 Förslag	98 000 000

¹ Utbetalt retroaktivt tillägg som bokförs på budgetåret 1969/70 men hänför sig till budgetåret 1968/69 uppgår till 676 663 kr.

Kommunal gymnasial vuxenutbildning omfattar i enlighet med beslut av 1967 års riksdag (prop. 85, SU 117, 129, 2LU 45, rskr 277, 290) utbildning motsvarande läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan. Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för löner till lärare och skolledare. Bestämmelser om utbildningen har meddelats i stadgan för gymnasial vuxenutbildning (1967:452, ändrad senast 1969:600).

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsens anslagsberäkning för budgetåret 1970/71 framgår av följande sammanställning.

	Skolöverstyrelsen
Löneomräkning m. m.	2 591 000
Gymnasial utbildning	22 185 000
Förgymnasial utbildning	7 270 000
Skolledare m. m.	5 693 000
Förlängd undervisning i gymnasieämnen utanför gymnasieorganisationen	3 089 000
Tekniska aftonskolor	13 356 000
Övriga yrkesskolkurser	29 872 000
Lönekostnadspålägg m. m. för nya tjänster	11 244 000
	95 300 000
	+ 12 000 000

2. För budgetåret 1970/71 beräknar skolöverstyrelsen en relativt måttlig ökning av antalet elever i ämneskurserna.

3. För budgetåret 1970/71 föreslår skolöverstyrelsen att medel beräknas för 15 tjänster som rektor och 10 tjänster som studierektor vid särskilda skolenheter samt 235 arvodestjänster som studierektor.

4. Enligt ämbetskrivelse den 9 maj 1969 om förlängd undervisning i gymnasieämnen utanför gymnasieorganisationen meddelas sådan undervisning i ämneskurser inom den kommunala gymnasiala vuxenutbildningen. Överstyrelsen uppskattar det erforderliga antalet ämneslärtjänster till 76.

5. Enligt ämbetskrivelse den 15 mars 1968 bör skolöverstyrelsen verka för avveckling av skolformen teknisk aftonskola, dock under förutsättning att jämförbara utbildningsalternativ skapas inom den lokala vuxenutbildningen. I samband med införandet av fackskola på samtliga gymnasieorter fr. o. m. läsåret 1970/71 räknar skolöverstyrelsen med att de tekniska aftonskolorna till största delen skall vara avvecklade. På vissa orter har dock medgivits intagning av elever under ytterligare ett läsår. Överstyrelsen uppskattar antalet undervisningsavdelningar läsåret 1970/71 till ca 320.

6. Under budgetåret 1970/71 räknar skolöverstyrelsen med att antalet elever i yrkesskolorna kommer att uppgå till ca 57 000.

Föredraganden

Jag delar skolöverstyrelsens uppfattning att utbildningskapaciteten vid de kommunala skolorna för vuxna behöver förstärkas. Av beräkningstekniska skäl räknar jag dock med ett något högre ökningsbelopp än skolöverstyrelsen. Dessutom har jag beräknat medel för en höjning av schablon tillägget till studiehandledning och studie- och yrkesorientering m. m. på grundskolans högstadium till 25 % av timantalet.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* för budgetåret 1970/71 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 98 000 000 kr.

G 6. Bidrag till studiecirkelverksamhet

1968/69 Utgift	50 224 884
1969/70 Anslag	60 000 000
1970/71 Förslag	98 000 000

Skolöverstyrelsen föreslår att bidraget till studiecirkelverksamheten höjs med 56,5 milj. kr. till 116,5 milj. kr.

Föredraganden

Med utgångspunkt i vad jag anfört i det föregående bör anslaget föras upp med 98 milj. kr., vilket innebär en höjning med 38 milj. kr. Jag har tidigare även dragit upp vissa riktlinjer för hur det ökade stödet bör fördelas.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till studiecirkelverksamhet* för budgetåret 1970/71 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 98 000 000 kr.

G 7. Bidrag till studieförbund

1968/69 Utgift	6 600 000
1969/70 Anslag	6 900 000
1970/71 Förslag	8 400 000

Enligt de principiella grunder som godtagits av 1963 års riksdag (prop. 36, SU 74, rskr 190) utgår bidrag till de av skolöverstyrelsen godkända studieförbunden (f. n. 12). Bidraget utgår dels till organisationskostnader, dels till kostnader för pedagogisk verksamhet.

Bidraget till organisationskostnaderna skall fördelas mellan studieförbunden med hänsyn dels till kostnaderna för studiecirkelverksamhet, dels till den bidragsberättigade studiecirkelverksamhetens geografiska spridning. Till de poster som får beaktas vid beräkningen av detta bidrag hör utgifterna för instruktörer och centralt anställd personal — även den personal som sysslar med pedagogiska uppgifter — förbundsledningens lokaler, internationella förbindelser, instruktions- och inspektionsresor, konferenser och studiepropaganda.

Bidraget till pedagogisk verksamhet skall fördelas mellan förbunden i proportion till genomsnittliga antalet statsbidragsberättigade studietimmar under de tre senaste verksamhetsåren. Bidraget skall användas för åtgärder av pedagogisk natur inom studiecirkelverksamheten, i första hand till utgifter för utbildning av ledare för studiecirkel, framställning av studiemateriel och pedagogiska hjälpmedel, anskaffande av apparater för pedagogiskt bruk samt pedagogisk försöksverksamhet.

Sedan budgetåret 1967/68 utgår ett särskilt belopp till studieförbundens peda-

gogiska verksamhet bland handikappade. Medlen skall fördelas mellan studieförbunden med hänsyn till deras insatser för att utveckla studiehjälpmedel och studie-metoder för handikappade.

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsen föreslår att bidraget till studieförbundens organisationskostnader höjs med 1,4 milj. kr. till 5 milj. kr.

2. Bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet bör ökas med 1,4 milj. kr. till 4,5 milj. kr.

3. Bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet för handikappade bör enligt överstyrelsens förslag höjas med 100 000 kr. till 300 000 kr.

Föredraganden

Jag förordar att anslaget höjs med 1,5 milj. kr. från nuvarande 6,9 till 8,4 milj. kr. Jag har därvid beräknat 4,2 milj. kr. till organisationskostnader, 3,9 milj. kr. till pedagogisk verksamhet och 300 000 kr. till pedagogisk verksamhet för handikappade.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till studieförbund* för budgetåret 1970/71 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 8 400 000 kr.

G 10. Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet

I det föregående har jag förordat vissa riktlinjer för ett system med statsbidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet. Jag beräknar de totala kostnaderna för ändamålet till ca 5 milj. kr. för budgetåret 1970/71. Med hänsyn till de förordade utbetalningsreglerna leder detta till ett medelsbehov av 2,5 milj. kr. för samma budgetår. Jag förordar att på riksstaten för nästa budgetår förs upp ett förslagsanslag av 2,5 milj. kr., betecknat Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet* för budgetåret 1970/71 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 500 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

INNEHÅLL

	Sid.
1. Inledning	3
2. Nuvarande utbildningsvägar för vuxna	4
2.1 Kommunal vuxenutbildning	4
2.2 Statlig vuxenutbildning	5
2.3 Folkhögskola	5
2.4 Studieförbund	6
2.5 Kurser i radio och television	7
2.6 Arbetsmarknadsutbildning	8
2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning	8
2.8 Korrespondensundervisning	10
2.9 Statens, kommunernas och landstingens interna utbildningsverksamhet	10
3. Erfarenheter och synpunkter efter 1967 års beslut	11
3.1 Innebörden av 1967 års beslut	11
3.2 Skolöverstyrelsen	12
3.3 Allmän debatt	13
3.3.1 Vuxenutbildningens uppgifter	13
3.3.2 Organisation	14
3.3.3 Kompetensfrågor	15
3.3.4 Vuxenpedagogik	16
3.3.5 Återkommande utbildning	16
4. Reformförslag på vuxenutbildningens område	18
4.1 Skolöverstyrelsen	18
4.1.1 Studiecirklar	18
4.1.2 Studieförbundens centrala verksamhet	19
4.2 Försöksverksamhet med vuxenutbildning	20
4.2.1 LO:s och ABF:s förslag	20
4.2.2 Remissyttranden	21
4.3 Förslag om statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning ..	23
4.3.1 Utbildningsverksamheten i olika organisationer	23
4.3.1.1 Inledning	23
4.3.1.2 Syften med organisationernas utbildningsverksamhet	23
4.3.1.3 Verksamhetsformer	27

	Sid.
4.3.1.4 Ämnesval	27
4.3.1.5 Omfattning och deltagande	31
4.3.1.6 Ekonomi	32
4.3.2 Frågan om statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning	33
4.3.2.1 Motiv för statsbidrag	33
4.3.2.2 Avgränsning av stödet	34
4.3.3 Förslag till bidragskonstruktion	35
4.3.4 Remissyttranden	36
5. Föredraganden	40
5.1 Kommunal vuxenutbildning	42
5.2 Studiecirkelverksamhet	44
5.3 Löntagarorganisationernas utbildning	47
5.4 Det fortsatta reformarbetet	50
6. Hemställan	51
7. Anslagsberäkningar	52